

ที่ระลึก

915.9332
ท 539

ปีแห่งการฉลอง ๖๐ ปี อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี

เลขที่

105

เลขที่

915.9332

ก 539

เลขที่

26.56 20.33581

ดำบวญ

นายดำรง รัตนพานิช

ผู้ว่าราชการจังหวัดนครราชสีมา

เนื่องในปีแห่งการฉลอง ๖๐ ปี อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี

เนื่องในปีพุทธศักราช ๒๕๓๗ เป็นปีครบรอบ ๖๐ ปี แห่งการก่อสร้างอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี จังหวัดนครราชสีมา โดยข้าราชการพลเรือน ดำรง ทหาร พ่อค้า ประชาชน จึงได้จัดงานปีแห่งการฉลอง ๖๐ ปี อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี เพื่อเกิดเกียรติ แสดงกตัญญูกตเวทิตาคุณ และเผยแพร่เกียรติประวัติแห่งวีรกรรมของท่านท้าวสุรนารีวีรสตรีไทย การจัดงานฉลองดังกล่าวจะจัดให้มีขึ้นระหว่างวันที่ ๒๓ มีนาคม - ๓ เมษายน ๒๕๓๗ โดยจะมีพิธีบวงสรวงวิญญาณอันศักดิ์สิทธิ์ของท่านท้าวสุรนารี พิธีวางศิลาฤกษ์อาคารพิพิธภัณฑ์อนุสรณ์สถานวีรกรรมท้าวสุรนารี ชาวจังหวัดนครราชสีมาจะได้ทำบุญตักบาตรแด่พระภิกษุสงฆ์ จำนวน ๕๐๐ รูป จุดพลุ ๔ มุมเมือง การแสดงของลูกหลานย่าโม การจัดประกวดนางสาวนครราชสีมา การจัดนิทรรศการและออกร้านของส่วนราชการต่าง ๆ การประกวดผ้าไหม การประกวดสุขภาพเด็ก การประกวดภาพวาด การประกวดผลิตผลทางการเกษตร ตลอดจนมีมหรสพต่าง ๆ ให้ชมตลอดงาน

ชาวจังหวัดนครราชสีมา มีความภูมิใจในเกียรติคุณและคุณงามความดีของท่านท้าวสุรนารีที่ปกป้องรักษาบ้านเมืองแห่งนี้ไว้ให้แก่อนุชนรุ่นหลัง จึงได้ร่วมใจกันจัดงาน “ปีแห่งการฉลอง ๖๐ ปี อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี” ให้ยิ่งใหญ่ ปรากฏแก่สายตาของคนไทยทุกหมู่เหล่า และผมขอถือโอกาสนี้อัญเชิญดวงวิญญาณของท่านท้าวสุรนารีโปรดดลบันดาลให้ทุกท่านจงประสบแต่ความสุข ความเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป

(นายดำรง รัตนพานิช)

ผู้ว่าราชการจังหวัดนครราชสีมา

สารบัญ

บทที่ ๑

ประวัติจังหวัดนครราชสีมา..... ๗

บทที่ ๒

สภาพทั่วไปของจังหวัดนครราชสีมา..... ๑๗

บทที่ ๓

อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี..... ๒๒

บทที่ ๔

การจัดงานฉลองวันแห่งชัยชนะของท้าวสุรนารี..... ๓๓

บทที่ ๕

การจัดสร้างเหรียญท้าวสุรนารี ครบ ๖๐ ปี..... ๔๑

บทสรุป ๔๙

บทที่ ๑

ประวัติจังหวัดนครราชสีมา

“เมืองนครราชสีมา” เดิมตั้งอยู่ที่เมืองเสมา จากนั้นย้ายไปตั้งที่เมืองเก่า (โคราชปะปุระ) ปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา ห่างจากที่ตั้งตัวจังหวัดนครราชสีมา ประมาณ ๓๑ กิโลเมตร และได้ย้ายเมืองอีกครั้งในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ. ๒๑๒๒-๒๒๓๑) มาตั้งเมืองใหม่ที่ ตั้งตัวเมืองนครราชสีมาในปัจจุบัน สันนิษฐานว่าชื่อเมืองนครราชสีมา มาจากชื่อเมืองโคราชเก่า (โคราชปะปุระ) กับ เมืองเสมา รวมกัน ทั้งสองเมืองเคยเป็นเมืองที่รุ่งเรืองในสมัยขอมโบราณ และเป็นเมืองสำคัญมาแต่เดิม

เมืองเสมา ตั้งอยู่ฝั่งใต้ลำตะคอง มีเนินดินกำแพงเมืองและคูเมืองทั้ง ๔ ด้าน ตัวกำแพงเมืองสร้างด้วยแลง ยังมีเหลือซากอยู่บ้าง ภายในเมืองมีสระและบึงใหญ่น้อยอาศัยใช้น้ำได้ตลอดปี มีโบราณวัตถุสมัยทวารวดีขนาดใหญ่แสดงอายุของเมืองนี้ ๒ อย่าง คือ พระพุทธรูปทำด้วยศิลา เล่ากันว่าแต่แรกตั้งยืนอยู่โดดเดี่ยว แล้วถูกจุดลากลัมลงแตกหักยับเยิน ต่อมาเมื่อเกิดความลี้ภัย เก็บรวมประกอบเป็นองค์พระวางนอนไว้ จึงเรียกกันว่าเป็นพระพุทธรูปปางไสยาสน์ไป อีกอย่างเป็น ธรรมจักรศิลา ขนาดวัดเส้นผ่าศูนย์กลางราว ๑.๕๐ เมตร เวลานี้ประดิษฐานอยู่ที่วัดคลองขวาง ตำบลเสมา ห่างจากถนนมิตรภาพประมาณ ๕ - ๑๐ กิโลเมตร

เมืองโคราชปะปุระ (เมืองโคราชเก่า) ตั้งอยู่ทางฝั่งเหนือลำตะคอง ในตำบลโคราช ห่างจากเมืองเสมาไปทางทิศตะวันออกประมาณ ๖ กิโลเมตร หรือห่างจากที่ว่าการอำเภอสูงเนินไป ราว ๒-๓ กิโลเมตร ในบริเวณเมืองมีปราสาทหินย่อม ๆ ๒-๓ แห่ง

แห่งหนึ่งเคยตรวจพบศิลาจารึกศิลา ขนาดยาว ๕๒/๒๘ เมตร กับศิลาทับหลังประติมากรรม จำหลักลายเป็นรูปพระอิศวรประทับยืนบนหลังโคอุศุภราชจึงน่าจะเชื่อว่าเป็นปราสาทหินหลังนี้อาจสร้างเป็นเทวสถานฝ่ายนิยายไศวะ เมืองนี้ในสมัยหนึ่งคงเป็นเมืองสำคัญตั้งรักษาเส้นทางที่ลงมายังแผ่นดินต่ำทางลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา และลุ่มแม่น้ำปราจีนบุรี เพราะอยู่ในที่ร่วมของเส้นทางเดินทางช่องดงพระยาไฟกับดงพระยากลาง

หลักฐานสำคัญที่ยืนยันอายุของเมืองทั้งสองก็คือ ได้ขุดพบศิลาจารึกที่บ่ออีกา ในเมืองเสมาเป็นภาษาสันสกฤต กับภาษาขอมแผ่นหนึ่งหักเป็นท่อน เนื้อความในจารึกเล่าถึงพระเจ้าศรีจนาศ (หรือศรีจนาเศศวร) ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลถวายพระภิกษุเมื่อ พ.ศ. ๑๔๑๑

เมื่อสร้างเมืองนครราชสีมาใหม่แล้ว ยังคงความสำคัญเป็นเมืองป้อมปราการเสมอด้วยเมืองเอกชั้น “เจ้าพระยามหานคร” ปัจจุบันก็คงมีความสำคัญเป็นเสมือนประตูสู่ภาคอีสาน กล่าวคือเป็นชุมทางคมนาคมสู่จังหวัดต่าง ๆ ในภาคอีสานทั้ง ๑๖ จังหวัด

ทางทิศตะวันตก ชื่อประตูลุมพล

ประตูเมืองทั้ง ๔ แห่งนี้ มีหอรักษาการอยู่ข้างบนทำเป็นรูปเรือน (คฤหาสน์) หลังคามุงด้วยกระเบื้องดินเผา มีช่อฟ้า ใบระกา เหมือนกันทุกแห่ง แต่ปัจจุบันคงเหลือรักษาไว้เป็นโบราณสถาน มีประตูลุมพลเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๐ นอกนั้นทั้งประตูและกำแพงเมืองได้ถูกรื้อสูญหมดแล้ว

ในหนังสือเที่ยวตามทางรถไฟ พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เล่าถึงตำนานเมืองว่า ในทำเนียบครั้งแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์ เมืองนครราชสีมา มีเมืองขึ้น ๕ เมือง คือ

๑. เมืองนครจันทิก อยู่ทางทิศตะวันตก
๒. เมืองชัยภูมิ อยู่ทางทิศเหนือ
๓. เมืองพิมาย อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ
๔. เมืองบุรีรัมย์ อยู่ทางทิศตะวันออก
๕. เมืองนางรอง อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้

ต่อมาตั้งเมืองเพิ่มขึ้นอีก ๙ เมือง คือ

ทางทิศเหนือ ๕ เมือง

๑. เมืองบำเหน็จณรงค์
๒. เมืองจัตุรัส
๓. เมืองเกษตรสมบูรณ์
๔. เมืองภูเขียว
๕. เมืองชนบท

ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ๑ เมือง

๑. เมืองพุทไธสง

ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ๒ เมือง

๑. เมืองประโคนชัย
๒. เมืองรัตนบุรี

ทางทิศใต้ ๑ เมือง

๑. เมืองปักธงชัย

เมืองนครราชสีมา จึงมีเมืองขึ้น ๑๔ เมืองด้วยกัน เมื่อสร้างเมืองใหม่ในครั้งนั้นสมเด็จพระนารายณ์

ทรงเลือกสรรข้าราชการที่เป็นคนสำคัญออกไปครองปรากฏว่าให้พระยายมราช(สังข์) ไปครองเมืองนครราชสีมา พร้อมกับโปรดให้พระยารามเดโช ไปครองเมืองนครศรีธรรมราช ส่วนเมืองอื่นหาปรากฏนามผู้ไปครองเมืองไม่ ครั้นสมเด็จพระนารายณ์สวรรคตเมื่อ พ.ศ. ๒๒๓๑ พระเพทราชาได้ราชสมบัติ พระยายมราชและพระยารามเดโช ไม่ยอมเป็นข้าพระเพทราชา ต่างตั้งเมืองนครราชสีมา และเมืองนครศรีธรรมราช ขึ้นด้วยกัน กองทัพกรุงศรีอยุธยาจึงยกขึ้นไปทางดงพระยาไฟ พระยายมราชต่อสู้รักษาเมืองนครราชสีมา ได้อยู่พักหนึ่ง แต่สิ้นกำลังต้องหนีไปอยู่กับพระรามเดโช ณ เมืองนครศรีธรรมราช ครึ่งกองทัพกรุงฯ ขึ้นไปตีเมืองนครราชสีมาได้ในครั้งพระยายมราช(สังข์) ตั้งแข็งเมืองนั้น คงกวาดต้อนผู้คนและเก็บเครื่องศัตราวุธซึ่งมีไว้สำหรับรักษาเมืองนำมาเสียโดยมาก โดยหวังจะมีให้มีผู้คิดแข็งเมืองได้อีก ต่อมาในรัชกาลนั้นเอง มีลาวชาวหัวเมืองตะวันออกคนหนึ่ง ชื่อนบุญกว้างตั้งตัวเป็นผู้วิเศษกับพรรคพวก เพียง ๒๓ คน กล้าเข้ามาถึงเมืองนครราชสีมา พักอยู่ที่ศาลาแห่งหนึ่งนอกเมือง แล้วให้พระยานครราชสีมา คนใหม่ออกไป พระยานครราชสีมาที่ข้างออกไป (เดิมเห็นจะตั้งใจออกไปจับ) ครั้นถูกอ้ายบุญกว้างขู่ พระยานครราชสีมากลับครั่นคร้าม (คงเป็นเพราะพวกไพร่พลพากันเชื่อวิชาอ้ายบุญกว้าง) เห็นหนีไม่พ้นต้องยอมเป็นพรรคพวกอ้ายบุญกว้าง แล้วลงให้ยกลงมาตั้งช่องสุ่ม ผู้คนที่เมืองลพบุรี พระยานครราชสีมา เป็นไส้ศึกอยู่จนกองทัพกรุงฯ ยกขึ้นไปถึง จึงจับตัวอ้ายบุญกว้างกับพรรคพวกได้

เห็นจะเป็นเพราะที่เกิดเหตุคราวนี้ ประกอบกับการรบในกรุงฯ เป็นปกติสิ้นเลี่ยนหนามแล้วจึงกลับตั้งกำลังทหารขึ้นที่เมืองนครราชสีมา ดังแต่ก่อน ต่อมาปรากฏในหนังสือพระราชพงศาวดารว่าเจ้าเมืองหลวงพระบางยกกองทัพมาตีเมืองเวียงจันทน์ เมืองเวียงจันทน์ขอให้กรุงศรีอยุธยาช่วย จึงโปรดให้พระยาสระบุรีเป็นนายทัพหน้า ให้พระยานครราชสีมา (ซึ่งเข้าใจว่าตั้งใหม่อีก ๑ คน) เป็นแม่ทัพใหญ่ยกขึ้นไป

ช่วยเมืองเวียงจันทน์ กองทัพยกขึ้นไปถึงพวกเมืองหลวงพระบางก็ยำเกรง เลิกทัพกลับไป หาต้องรบพุ่งไม่ แต่นี้ไปก็ไม่ปรากฏเรื่องเมืองนครราชสีมา

ในหนังสือพระราชพงศาวดารกล่าวถึงในแผ่นดินสมเด็จพระที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์ เมื่อพม่ามาตีกรุงศรีอยุธยาครั้งหลัง ปรากฏว่าเกณฑ์กองทัพเมืองนครราชสีมา ลงมาช่วยป้องกันรักษากรุงฯ เดิมให้ตั้งค่ายอยู่ที่วัดเจติยธรรมาวาสได้เพี้ยยศแล้วให้พระยารัตนาธิเบศร์ คุมลงมารักษาเมืองธนบุรี ครั้นกองทัพพม่ายกมาจากเมืองสมุทรสงคราม เมื่อเดือน ๑๐ ปีระกา พ.ศ. ๒๓๐๘ พระยารัตนาธิเบศร์หนีกลับขึ้นไปกรุงฯ พวกกองทัพเมืองนครราชสีมา เห็นนายทัพไม่ต่อสู้ข้าศึก ก็พากันกลับไปบ้านเมืองหาได้รับพุ่งกับพม่าไม่ ต่อมาเมื่อพม่ากำลังตั้งล้อมพระนครศรีอยุธยา ในปีจอ พ.ศ. ๒๔๐๕ มีเรื่องราวเกี่ยวกับเมืองนครราชสีมาอีกตอนหนึ่ง เหตุด้วยกรมหมื่นเทพพิพิธ ซึ่งเป็น นักโทษต้องเนรเทศไปอยู่ ณ เมืองจันทบุรี ชักชวนพวกชาวเมืองชายทะเลทางตะวันออกยกเป็นกองทัพ มาหวังจะรบพม่าแก้กรุงศรีอยุธยา กรมหมื่นเทพพิพิธ มาถึงเมืองปราจีนบุรี ให้กองทัพหน้ามาตั้งปากน้ำโยธกา แขวงจังหวัดนครนายก พม่ายกไปตีกองทัพหน้าแตก กรมหมื่นเทพพิพิธ เห็นจะสู้พม่าไม่ได้ก็เลยขึ้นไปทางแขวงเมืองนครราชสีมาไปตั้งที่ด่านโคก พระพิบูลสงคราม ผู้ว่าราชการเมืองนครนายกกับหลวงนรินทร (ซึ่งได้เข้าไปเป็นพวกกรมหมื่นเทพพิพิธ) ไปตั้งอยู่ที่เมืองนครจันทิกอีกพวกหนึ่งกรมหมื่นเทพพิพิธคิดจะชักชวนพระยานครราชสีมา ให้เกณฑ์กองทัพลงมารบพม่า แต่พระยานครราชสีมา คนนั้นเป็นอริอยู่กับพระพิบูลสงคราม ผู้ว่าราชการนครนายก แต่งคนร้ายให้มาลอบฆ่าพระพิบูลสงครามกับหลวงนรินทรเสีย กรมหมื่นเทพพิพิธจึงให้ลอบไปฆ่าพระยานครราชสีมาเสียบ้างแล้วเข้าไปตั้งอยู่ในเมืองนครราชสีมา ขณะนั้นหลวงแพ่ง น้องพระยานครราชสีมาหนีไปอยู่เมืองพิมายไปเกณฑ์คนยกกองทัพมาจับกรมหมื่นเทพพิพิธ ไปคุมตัวไว้ที่เมืองพิมาย จนกระทั่งกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่า

๓. สมัยกรุงธนบุรี

เมื่อกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าข้าศึกในวันอังคาร ขึ้น ๙ ค่ำ ปีกุน พ.ศ. ๒๓๑๐ ล้นพระราชนวศ์ที่จะปกครองพระราชอาณาจักร บ้านเมืองเกิดเป็นจลาจล ผู้มีกำลังฝีมือหวังจะเป็นใหญ่ในอาณาจักรไทยต่อไป ก็คิดตั้งตัวขึ้นเป็นเจ้า มีรวม ๕ ชุมนุม คือ

ชุมนุมที่ ๑ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ครั้นยังเป็นพระยาวชิรปราการ เจ้าเมืองกำแพงเพชร ลงไปตั้งตัวเป็นใหญ่อยู่ที่เมืองจันทบุรี มีหัวเมืองอยู่ในอำนาจตั้งแต่ชายแดนกรุงกัมพูชา ขึ้นมาจนถึงเมืองชลบุรี เมื่อถึงข้างขึ้น เดือน ๑๒ ปีกุน พ.ศ. ๒๓๑๐ ได้ยกกองทัพเรือขึ้นมาโจมตีทหารพม่า ซึ่งรักษาอยู่ที่เมืองธนบุรีกับค่ายโพธิ์สามต้นที่พระนครศรีอยุธยา พม่าพ่ายแพ้จนหมดสิ้น แล้วปราบดาภิเษกเป็นพระมหากษัตริย์ ตั้งเมืองธนบุรีเป็นราชธานี

ชุมนุมที่ ๒ เจ้าพระยาพิษณุโลก (เรือง) ตั้งตัวเป็นใหญ่ที่เมืองพิษณุโลก มีอำนาจปกครองตั้งแต่เมืองพิษณุโลกลงมาจนถึงเมืองนครสวรรค์

ชุมนุมที่ ๓ พระสังฆราชา (เรื่อน) อยู่ที่วัดพระฝางเมืองสวางคบุรี (ปัจจุบันเป็นอำเภอพิชัย จังหวัด อุตรดิตถ์) ตั้งตัวเป็นใหญ่ขึ้นเรียกว่าเจ้าพระฝาง มีอำนาจปกครองหัวเมืองที่อยู่เหนือเมืองพิชัย และติดต่อกับแพร่ น่าน หลวงพระบาง

ชุมนุมที่ ๔ พระปลัด (เข้าใจกันว่าชื่อหนู) ผู้รั้งเมืองนครศรีธรรมราช ตั้งตัวเป็นใหญ่ที่เมืองนครศรีธรรมราช เรียกกันว่า เจ้านคร มีอำนาจปกครองหัวเมืองที่ติดต่อกับชายแดนมาลายู ขึ้นมาจนเมืองชุมพร

ชุมนุมที่ ๕ กรมหมื่นเทพพิพิธ ซึ่งพระพิมายคุมไว้ที่เมืองพิมาย และยกขึ้นเป็นใหญ่ ณ ที่เมืองนั้นเรียกว่าเจ้าเมืองพิมาย มีอำนาจปกครองตลอดอาณาเขตของนครราชสีมา เช่น เมืองปักธงชัยจันทิกบุรีรัมย์ พุทไธสง ชัยภูมิ และภูเขียว เป็นต้น

เมื่อสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีมีชัยขับไล่พวกพม่าไปจากพระนครศรีอยุธยา และมาตั้งเมืองธนบุรีเป็นราชธานีเรียบร้อยแล้ว ก็ทรงเริ่มปราบปรามชุมนุมอิสระทั้ง ๔ โดยยกกองทัพไปตีเมืองพิษณุโลกเมื่อฤดูน้ำ ปีชวด พ.ศ. ๒๓๑๑ แต่ไปถูกอาวุธข้าศึกต้องล่าถอยกลับมา พอมาถึงฤดูแล้งในปีชวดนั้นก็ยกกองทัพขึ้นไปตีเมืองนครราชสีมา กองทัพกรุงธนบุรีที่ยกไปครั้งนี้แบ่งเป็น ๒ กองทัพ กองทัพที่สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีเสด็จคุมไปเอง ยกขึ้นไปทางดงพระยาไฟเข้าตีทางด้านตะวันตก ทางหนึ่งให้พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เมื่อครั้งยังดำรงพระยศเป็นพระราชวรินทร์ กับสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท เมื่อครั้งยังเป็นพระมหามนตรี คุมกองทัพขึ้นไปทางช่องเรือแตก(เข้าใจว่าช่องสระแกราช) เข้าตีทางด้านใต้ทางหนึ่ง ฝ่ายเจ้าพิมายให้เจ้าพระยาศรีสุรียวงศ์ ผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน (คือพระพิมาย) เป็นแม่ทัพใหญ่ ให้มองย่ำปลัดทัพพม่าที่หนีสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีไปจากพระนครศรีอยุธยาเป็นที่ปรึกษา คุมกองทัพมาต่อสู้รักษาเขตแดน ครั้งนั้นกำลังทัพของเจ้าพิมายเห็นจะมีน้อยไม่พอรักษาป้อมปราการเอาเมืองนครราชสีมาเป็นที่มั่น จึงปรากฏว่ากองทัพเจ้าพระยาศรีสุรียวงศ์มาตั้งค่ายสกัดทางอยู่ที่ด่านจอหอ ข้างเหนือเมืองนครราชสีมาแห่งหนึ่ง แล้วให้บุตร ซึ่งเป็นที่พระยารวรงศาธิราช คุมกองทัพมาตั้งค่ายสกัด ทางอยู่ที่ด่านกระโทก (เวลานี้ คืออำเภอโชคชัย) ข้างใต้เมืองนครราชสีมาอีกแห่งหนึ่ง กองทัพสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ตีได้ด่านจอหอ จับเจ้าพระยาศรีสุรียวงศ์ได้ กองทัพพระมหามนตรี และพระราชวรินทร์ตีค่ายด่านกระโทกแตก พระยารวรงศาธิราชหนีไปเมืองเขมรต่ำ กองทัพมหามนตรีกับพระราชวรินทร์ตามไปตีได้เมืองเสียมราฐอีกเมืองหนึ่ง เจ้าพิมายรู้ว่ากองทัพเสียทีก็หลบหนีหมายจะไปอาศัยเมืองเวียงจันทน์ แต่ขุนชนะกรมการเมืองนครราชสีมาตามจับมาถวายสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีได้ จึงทรงตั้งให้ขุนชนะเป็นพระยานครราชสีมา (ตันสกุล กาญจนาคม) แต่นั่นก็ได้เมืองนครราชสีมาเป็นเมืองขึ้นกรุงธนบุรีแต่ สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี

ยังต้องทำการปราบปรามพวกที่ตั้งเป็นอิสระอื่น ๆ เมื่อปราบปรามได้หมดแล้วยังต้องรบทัพกับพม่าต่อมาอีกหลายปี จึงได้จัดวางรูปการปกครองเมืองนครราชสีมาให้เป็นเชื่อนขันต์มั่นคง

เมื่อ พ.ศ. ๒๓๑๘ ครั้งกรุงธนบุรีกำลังติดพันรบพม่า คราวอะแซหุ่นก็มาตีหัวเมืองเหนือพระยานางรองเจ้าเมืองนางรอง อันเป็นเมืองขึ้นของเมืองนครราชสีมา ไม่ชอบกับพระยานครราชสีมาแต่เดิม เห็นได้ทีจึงเอาเมืองไปขอขึ้นต่อเจ้าโอ ซึ่งครองเมืองจำปาศักดิ์เป็นอิสระอยู่ในสมัยนั้น ฝ่ายเจ้าโอคิดว่าไทยคงสู้พม่าไม่ได้ก็รับไว้ พระยานางรองก็ต้องแข็งเมืองไม่ยอมขึ้นต่อเมืองนครราชสีมา ครั้นพม่าถอยทัพไปแล้ว สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีจึงให้พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เมื่อครั้งยังดำรงพระยศเป็นพระยาจักรี เสด็จไปปราบปรามเมื่อ พ.ศ. ๒๓๑๙ เจ้าพระยาจักรียกกองทัพไปยังเมืองนครราชสีมา แล้วให้กองหน้าไปจับได้ตัวพระยานางรองมาชำระความ จึงทราบเข้าเจ้าเมืองจำปาศักดิ์กำลังเตรียมกองทัพ จึงบอกเข้ามายังกรุงธนบุรี จะขอไปตีเมืองจำปาศักดิ์ต่อไป สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีจึงให้สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท เมื่อครั้งยังดำรงยศเป็นเจ้าพระยาสุรสีห์ยกกองทัพหนุนเข้าไปอีกทัพหนึ่ง เจ้าพระยาทั้งสองยกกองทัพไปตีได้เมืองนครจำปาศักดิ์ และหัวเมืองทางปากแม่น้ำโขงฝั่งซ้ายจนถึงเมืองอัตปือ ได้หัวเมืองทางริมแม่น้ำโขงข้างใต้ตลอดจนต่อแดนกรุงกัมพูชา ซึ่งเวลานั้นเป็นประเทศราชขึ้นต่อกรุงธนบุรีอยู่ ได้ไปเกลี้ยกล่อมหัวเมืองเขมร ปาดง คือ เมืองตะลุง เมืองสุรินทร์ เมืองสังขะ เมืองขุขันธ์ ก็ยอมสวามิภักดิ์ขึ้นต่อไทยทั้ง ๓ เมือง ในครั้งนั้นราชอาณาจักรกรุงธนบุรีขยายออกไปตลอดแผ่นดินสูงในตอนต้นข้างฝ่ายใต้ เมืองนครราชสีมา ได้ปกครองบังคับบัญชาเหล่าหัวเมืองที่ได้ใหม่ เมืองนครราชสีมา จึงเป็นเมืองสำคัญยิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อน

เมื่อสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีมีชัยขับไล่พวกพม่าไปจากพระนครศรีอยุธยา และมาตั้งเมืองธนบุรีเป็นราชธานีเรียบร้อยแล้ว ก็ทรงเริ่มปราบปรามชุมนุมอิสระทั้ง ๔ โดยยกกองทัพไปตีเมืองพิษณุโลกเมื่อฤดูน้ำ ปีชวด พ.ศ. ๒๓๑๑ แต่ไปถูกอาวุธข้าศึกต้องล่าถอยกลับมา พอมาถึงฤดูแล้งในปีชวดนั้นก็ยกกองทัพขึ้นไปตีเมืองนครราชสีมา กองทัพกรุงธนบุรีที่ยกไปครั้งนี้แบ่งเป็น ๒ กองทัพ กองทัพที่สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีเสด็จคุมไปเอง ยกขึ้นไปทางดงพระยาไฟเข้าตีทางด้านตะวันตก ทางหนึ่งให้พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เมื่อครั้งยังดำรงพระยศเป็นพระราชวรินทร์ กับสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท เมื่อครั้งยังเป็นพระมหามนตรี คุมกองทัพขึ้นไปทางช่องเรือแตก(เข้าใจว่าช่องสะแกราช) เข้าตีทางด้านใต้ทางหนึ่ง ฝ่ายเจ้าพิมายให้เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ ผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน (คือพระพิมาย) เป็นแม่ทัพใหญ่ ให้มองย่ำปลัดทัพพม่าที่หนีสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีไปจากพระนครศรีอยุธยาเป็นที่ปรึกษา คุมกองทัพมาต่อสู้รักษาเขตแดน ครั้งนั้นกำลังทัพของเจ้าพิมายเห็นจะมีน้อยไม่พอรักษาป้อมปราการเอาเมืองนครราชสีมาเป็นที่มั่น จึงปรากฏว่ากองทัพเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์มาตั้งค่ายสกัดทางอยู่ที่ด่านจอหอ ข้างเหนือเมืองนครราชสีมาแห่งหนึ่ง แล้วให้บุตร ซึ่งเป็นที่พระยารวรงศาธิราช คุมกองทัพมาตั้งค่ายสกัด ทางอยู่ที่ด่านกระโทก (เวลานี้ คืออำเภอโชคชัย) ข้างใต้เมืองนครราชสีมาอีกแห่งหนึ่ง กองทัพสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ตีได้ด่านจอหอ จับเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ได้ กองทัพพระมหามนตรี และพระราชวรินทร์ตีค่ายด่านกระโทกแตก พระยารวรงศาธิราชหนีไปเมืองเขมรต่ำ กองทัพมหามนตรีกับพระราชวรินทร์ตามไปได้เมืองเสียมราฐอีกเมืองหนึ่ง เจ้าพิมายรู้ว่ากองทัพเสียทีก็หลบหนีหมายจะไปอาศัยเมืองเวียงจันทน์ แต่ขุนชนะกรมการเมืองนครราชสีมาตามจับมาถวายสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีได้ จึงทรงตั้งให้ขุนชนะเป็นพระยานครราชสีมา (ตันสกุล กาญจนาคม) แต่นั่นก็ได้เมืองนครราชสีมาเป็นเมืองขึ้นกรุงธนบุรีแต่ สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี

ยังต้องทำการปราบปรามพวกที่ตั้งเป็นอิสระอื่น ๆ เมื่อปราบปรามได้หมดแล้วยังต้องรบทัพกับพม่าต่อมาอีกหลายปี จึงได้จัดวางรูปการปกครองเมืองนครราชสีมาให้เป็นเชื่อนขันต์มั่นคง

เมื่อ พ.ศ. ๒๓๑๘ ครั้งกรุงธนบุรีกำลังติดพันรบพุ่งกับพม่า คราวอะแซห่วยก็มาตีหัวเมืองเหนือพระยานางรองเจ้าเมืองนางรอง อันเป็นเมืองขึ้นของเมืองนครราชสีมา ไม่ชอบกับพระยานครราชสีมาแต่เดิม เห็นได้ที่จึงเอาเมืองไปขอขึ้นต่อเจ้าโอ ซึ่งครองเมืองจำปาศักดิ์เป็นอิสระอยู่ในสมัยนั้น ฝ่ายเจ้าโอคิดว่าไทยคงสู้พม่าไม่ได้ก็รับไว้ พระยานางรองก็ต้องแข็งเมืองไม่ยอมขึ้นต่อเมืองนครราชสีมา ครั้นพม่าถอยทัพไปแล้ว สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีจึงให้พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เมื่อครั้งยังดำรงพระยศเป็นพระยาจักรี เสด็จไปปราบปรามเมื่อ พ.ศ. ๒๓๑๙ เจ้าพระยาจักรียกกองทัพไปยังเมืองนครราชสีมา แล้วให้กองหน้าไปจับได้ตัวพระยานางรองมาชำระความ จึงทราบที่เจ้าเมืองจำปาศักดิ์กำลังเตรียมกองทัพ จึงบอกเข้ามายังกรุงธนบุรี จะขอไปตีเมืองจำปาศักดิ์ต่อไป สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีจึงให้สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท เมื่อครั้งยังดำรงยศเป็นเจ้าพระยาสุรสีห์ยกกองทัพหนุนเข้าไปอีกทัพหนึ่ง เจ้าพระยาทั้งสองยกกองทัพไปได้เมืองนครจำปาศักดิ์ และหัวเมืองทางปากแม่น้ำโขงฝั่งซ้ายจนถึงเมืองอัตปือ ได้หัวเมืองทางริมแม่น้ำโขงข้างใต้ตลอดจนต่อแดนกรุงกัมพูชา ซึ่งเวลานั้นเป็นประเทศราชขึ้นต่อกรุงธนบุรีอยู่ ได้ไปเกลี้ยกล่อมหัวเมืองเขมร ปาดง คือ เมืองตะลุง เมืองสุรินทร์ เมืองสังขะ เมืองขุขันธ์ ก็ยอมสวามิภักดิ์ขึ้นต่อไทยทั้ง ๓ เมือง ในครั้งนั้นราชอาณาจักรกรุงธนบุรีขยายตัวออกไปตลอดแผ่นดินสูงในตอนต้นข้างฝ่ายใต้ เมืองนครราชสีมา ได้ปกครองบังคับบัญชาเหล่าหัวเมืองที่ได้ใหม่ เมืองนครราชสีมา จึงเป็นเมืองสำคัญยิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อน

๔. สมัยกรุงรัตนโกสินทร์

ในสมัยรัชกาลที่ ๑ ทรงจัดการปกครองหัวเมืองทางแผ่นดินสูง ตอนริมแม่น้ำโขงเป็นประเทศราช ๓ เมือง คือ เมืองเวียงจันทน์ เมืองนครพนม และเมืองนครจำปาศักดิ์ ให้เมืองนครราชสีมาปกครองเมืองเขมรป่าดงและหัวเมืองตอนที่ไม่ได้ขึ้นต่อประเทศราชทั้ง ๓ นั้น และกำกับตรวจตราเมืองประเทศราชเหล่านั้นด้วย แล้วยกฐานะเมืองนครราชสีมาเป็นเมืองชั้นเอก ผู้สำเร็จราชการเมืองมียศเป็นเจ้าพระยา เจ้าพระยานครราชสีมาคนแรก ชื่อเดิมคือ ปิ่น ณ ราชสีมา และในรัชกาลนี้ เมืองนครราชสีมา ได้นำช้างเผือก ๒ เชือก ที่คล้องได้ในเขตเมืองภูเขียวขึ้นน้อมเกล้าฯ ถวาย และได้โปรดเกล้าฯ ให้ขึ้นระวางเป็นพระอินทร์ไอยราและพระเทพกฤษณเสาที่ผู้ช้างเผือกชาวเมืองนครราชสีมา ยังคงเก็บรักษาไว้ในศาลเจ้าพ่อช้างเผือก อยู่ริมถนนมิตรภาพ ตรงข้ามโรงเรียนสุรนารีวิทยา

รัชกาลที่ ๒ ใน พ.ศ. ๒๓๖๒ มีข้าคนหนึ่งชื่อ อ้ายสาเกียดโง้ง ตั้งตัวเป็นผู้วิเศษขึ้นที่เมืองสาละวันทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง รวบรวมสมัครพรรคพวกได้หลายพัน ยกทัพมาตีเมืองจำปาศักดิ์ เจ้านครจำปาศักดิ์ (มหาน้อย) ลี้ไม่ได้ต้องทิ้งเมืองหนีมา รัชกาลที่ ๒ จึงให้เจ้าพระยานครราชสีมา ยกกองทัพออกไปปราบปราม และสั่งเจ้าอนุวงศ์แห่งกองทัพเมืองเวียงจันทน์ลงมาช่วยปราบปรามด้วยอีกพวกหนึ่ง เจ้าอนุวงศ์ให้เจ้าราชบุตร (ไย) ซึ่งเป็นบุตรคุมกองทัพไปถึงเมืองจำปาศักดิ์ ก่อนกองทัพเจ้าพระยานครราชสีมา เจ้าราชบุตรรบชนะพวกขบถ จับได้ตัวอ้ายสาเกียดโง้ง กับพรรคพวกเป็นอันมาก ส่งเข้ามาถวายยังกรุงเทพฯ เมื่อเสร็จจากการปราบปรามครั้งนั้น พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งเจ้าราชบุตร (ไย) ให้เป็นเจ้าครองนครจำปาศักดิ์ และทรงไว้วาง พระราชหฤทัยเจ้าอนุวงศ์มีอำนาจตลอดลำแม่น้ำโขงลงมาจนถึงฝ่ายใต้

รัชกาลที่ ๓ พ.ศ. ๒๓๖๕ เจ้าพระยากำแพงสงครามรามภักดี ซึ่งเป็นเจ้าเมืองนครราชสีมาได้

กราบบังคมทูลให้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ขุนภักดีชุมพล (แล) เป็นเจ้าเมืองชัยภูมิ

เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๖๕ ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เจ้าอนุรักษราช (เจ้าอนุวงศ์) ผู้ครองนครเวียงจันทน์ ได้ขอครอบครัวลาวที่เมืองสระบุรี ซึ่งถูกกวาดต้อนมาจากเวียงจันทน์ ในคราวสงครามครั้งที่ได้พระพุทธรูปปฏิมากรแก้วมรกตมาประดิษฐานไว้ ณ กรุงธนบุรีนั้น เมื่อไม่ได้ตั้งประสงค์ก็ก่อการกบฏโดยยกกองทัพจะมาตีกรุงเทพมหานคร เมื่อเจ้าอนุยกกองทัพมาถึงเมืองนครราชสีมา และเข้าโจมตีเมืองนั้น พระยาปลัด (พระยาสุริยเดชวิเศษฤทธิ์ทศทิศวิชัย) ผู้รักษาเมืองไม่อยู่ เพราะไปปราบปรามการจลาจลที่เมืองสุพรรณ กองทหารของเจ้าอนุจึงตีเมืองนครราชสีมาได้โดยง่าย และกวาดต้อนกรมการเมือง ตลอดจนพลเมืองทั้งชายหญิงไปเป็นเชลย เมื่อวันที่ ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๓๖๕ ในระหว่างการเดินทาง คุณหญิงโมภรรยาพระปลัดได้คิดอุบายกับกรมการเมืองให้ชาวบ้าน เชื้อพืงทหารผู้ควบคุม แกล้งทำกลัวเกรงและประจบ เอาใจจนทหารของเจ้าอนุตลอดจนเพี้ยรามพิชัย ซึ่งเป็น ผู้ควบคุมให้ความไว้วางใจ และพยายามถ่วงเวลาในการเดินทาง แล้วลอบส่งข่าวถึงเจ้าเมืองนครราชสีมา เจ้าพระยากำแพงสงครามรามภักดี (ทองอินทร์ ณ ราชสีมา) และพระยาปลัด จนกระทั่งเดินทางมาถึงทุ่งสัมฤทธิ์แขวงเมืองพิมาย ได้พักตั้งค่ายค้างคืนอยู่ ณ ที่นั้น คุณหญิงโมได้ออกอุบายให้ชาวเมืองนำอาหารและสุราไปเลี้ยงดูผู้ควบคุมอย่างเต็มที่ จนทหารต่างก็เมามายไม่ได้สติหมดความระมัดระวัง พอตักตึกก็พร้อมกันจับอาวุธไปฆ่าทหารเวียงจันทน์ตายเป็นจำนวนมาก แล้วหาชัยภูมิตั้งมั่นอยู่ ณ ที่นั้น เจ้าอนุทราบข่าวก็ให้เจ้าสุทธีสาร (โป้) บุตรคนใหญ่คุมกำลังทหารเดินเท้าประมาณ ๓,๒๐๐ คน และทหารม้าประมาณ ๔,๐๐๐ คน รีบรุดทำการปราบปราม ทำการต่อสู้รบกันถึงตลุมบอน แต่คุณหญิงโมก็จัดขบวนทัพกรมการผู้ใหญ่คุมพลผู้ชาย ตัวคุณหญิงโมคุมพลผู้หญิงออกตีกองทัพพวกเวียงจันทน์แตกยับเยิน พอดีเจ้าอนุได้

ข่าวว่ากองทัพจากกรุงเทพฯ ยกขึ้นมาช่วยชาวเมือง นครราชสีมา จึงต้องรีบถอนกำลังออกจากเมือง นครราชสีมา เมื่อวันที่ ๒๓ มีนาคม ๒๔๖๙ วีรกรรม ที่คุณหญิงโมได้ประกอบขึ้นที่ทุ่งสัมฤทธิ์ครั้งนี้ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรง พระกรุณาโปรดเกล้าฯ สถาปนาคุณหญิงโมดำรง ฐานันดรศักดิ์เป็น ท้าวสุรนารี และพระราชทาน เครื่องยศทองคำประดับเกียรติ ดังนี้

- ถาดทองคำใส่เขียนหมาก ๑ ใบ
- จอกหมากทองคำ ๑ คู่
- ตลับทองคำ ๓ ถาด
- เต้าปูนทองคำ ๑ อัน
- คณโฑทองคำ ๑ ใบ
- ชันน้ำทองคำ ๑ ใบ

ในปี พ.ศ. ๒๓๗๖ กองทัพนครราชสีมา ได้ เป็นกำลังสำคัญในการทำสงครามกับญวนในดินแดน เขมร เพื่อขับไล่ญวนออกจากเขมร เจ้าพระยานคร- ราชสีมา (ทองอินทร์ ฦ ราชสีมา) ได้ร่วมกับ เจ้าพระยาบดินทร์เดชา (สิงห์ สิงหเสนี) ทำการรบ ด้วยความสามารถ

ปี พ.ศ. ๒๓๗๗ เจ้าพระยานครราชสีมา ได้ นำช้างพลายเผือกหางดำขึ้นน้อมเกล้าฯถวายพระบาท สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และโปรดเกล้าฯ ให้สมโภชขึ้น ระวางเป็น พระยามงคลนาคินทร์

ปี พ.ศ. ๒๓๘๐ โปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยา นครราชสีมา ทำนุบำรุงเมืองพระตะบองให้มั่นคง แข็งแรงยิ่งขึ้น โดยนำชาวเมืองนครราชสีมา จำนวน ๒,๐๐๐ คน ไปปฏิบัติงานด้วยความเรียบร้อย

ปี พ.ศ. ๒๓๘๓ เจ้าพระยานครราชสีมา (ทองอินทร์ ฦ ราชสีมา) พร้อมด้วยบุตร (พระยา ภักดีนุชิต) คุณกำลังพลไปปราบกบฏนักงอค์อิมที่ เมืองพระตะบอง เพราะนักงอค์อิมได้ปกครองเมือง พระตะบองแทนพระยาอภัยภูเบศร์ แล้วคิดกบฏไป ฝึกฝึกับญวน โดยจับกุมกรรมการเมืองพระตะบอง รวมทั้งน้องชายของเจ้าพระยานครราชสีมา (พระยา

ราชนุชิต) และกวาดต้อนครอบครัวหนีไป ทัพจาก นครราชสีมา ขับเคี่ยวจนถึงปี พ.ศ. ๒๓๘๖ เจ้าพระยา นครราชสีมา ได้ล้มป่วยจึงกลับมาพักรักษาตัวที่ เมืองนครราชสีมา ทำให้การรบยืดเยื้อต่อไปอีก ซึ่ง การทำสงครามกับญวนนี้ เมืองนครราชสีมาเป็นกำลัง สำคัญของราชการทัพมาโดยตลอด

ปี พ.ศ. ๒๓๘๗ เมืองนครราชสีมา ได้นำช้าง พลาย ๓ เชือก น้อมเกล้าฯ ถวายรัชกาลที่ ๓ คือ พลายบาน พลายเขียว และพลายแลม

ปี พ.ศ. ๒๓๘๘ ได้นำช้างพลาย ๒ เชือก น้อมเกล้าฯ ถวายรัชกาลที่ ๓ อีกครั้ง คือ พลายอุเทน และพลายสาร

รัชกาลที่ ๔ เมืองนครราชสีมา มีความเจริญ มากขึ้นเป็นศูนย์กลางค้าขายของหัวเมืองทางตะวันออก เพราะมีสินค้าที่พ่อค้าต้องการมาก เช่น หนังสัตว์ เขาสัตว์ นอแรด งา และไหม พวกพ่อค้าเดินทาง มาซื้อสินค้าเหล่านี้แล้วส่งไปจำหน่ายที่กรุงเทพฯ และซื้อสินค้าที่กรุงเทพฯ มาจำหน่ายในหัวเมือง ตะวันออกโดยตลาดกลางอยู่ที่เมืองนครราชสีมา

ในรัชกาลนี้ ทรงปรารภว่าควรจะมีราชธานี ห่างทะเลไว้อีกสัก ๑ แห่ง ทรงพระราชดำริว่าควรเป็น เมืองนครราชสีมา จึงโปรดเกล้าฯ ให้พระบาทสมเด็จพระ ปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จขึ้นไปทรงตรวจภูมิ ประเทศ โดยมีสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ สมุหพระกลาโหมด้วยเสด็จตาม เมื่อได้ทรงตรวจ พิจารณาแล้วทรงเห็นว่ายังไม่เหมาะสม เพราะเมือง นครราชสีมาอัดคัดน้ำ และการคมนาคมก็ยังลำบาก รัชกาลที่ ๔ จึงทรงเปลี่ยนพระทัยมาสร้างพระราช วังที่เมืองลพบุรีแทน และพระบาทสมเด็จพระปิ่น เกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงกราบทูลขอให้เปลี่ยนนามการ เรียกดวงพระยาไฟเสียใหม่ว่าดวงพระยาเย็น เพื่อไม่ให้ คนครั่นคร้ามหรือไม่กล้าเดินผ่านเข้าไป

ในสมัยรัชกาลที่ ๕ พ.ศ. ๒๔๑๗ พวกฮ่อ ได้เข้ามารุกรานเมืองหนองคายหลายครั้ง และเมือง นครราชสีมาก็เป็นกำลังสำคัญในการจัดกำลังทัพไป

ปราบฮ่อ

ส่วนวิธีการปกครองเมืองนครราชสีมา ได้เริ่มเปลี่ยนแปลงเมื่อ ร.ศ. ๑๑๐ (พ.ศ. ๒๔๓๔) โดยโปรดให้รวบรวมหัวเมืองในเขตที่ราบสูงเป็น ๓ มณฑลคือ

๑. มณฑลลาวพวน มีเมืองหนองคาย
เป็นที่ว่าการมณฑล
๒. มณฑลลาวกาว มีเมืองนครจำปาศักดิ์
เป็นที่ว่าการมณฑล
๓. มณฑลลาวกลาง มีเมืองนครราชสีมา
เป็นที่ว่าการมณฑล

สำหรับมณฑลลาวกลางนั้น มีกรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์ เป็นข้าหลวงใหญ่ ต่อมาเมื่อได้จัดหัวเมืองเป็นมณฑลเทศาภิบาลทั่วทั้งพระราชอาณาเขต ให้เปลี่ยนนามมณฑลทั้ง ๓ เสียใหม่ คือ มณฑลลาวพวน เป็นมณฑลอุดร มณฑลลาวกาว เป็นมณฑลร้อยเอ็ด และมณฑลอุบล มณฑลลาวกลาง เป็นมณฑลนครราชสีมา

ในด้านการคมนาคม ได้มีการสร้างทางรถไฟจากกรุงเทพฯ ถึงนครราชสีมา ในพ.ศ. ๒๔๓๔ ซึ่งเป็นทางรถไฟของรัฐบาลสายแรก และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จ เปิดทางรถไฟ เมื่อวันที่ ๒๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๔๓ ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อเมืองนครราชสีมาจนเท่าทุกวันนี้

เหตุการณ์สำคัญอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเมืองนครราชสีมา ในรัชกาลนี้คือ ในปี พ.ศ. ๒๔๔๗ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ สยามมกุฎราชกุมาร ได้เสด็จ ตรวจราชการ มณฑลนครราชสีมา และต่อมาได้มีการทดลองการเกณฑ์ทหารแบบใหม่ ที่มณฑลนครราชสีมาเป็นแห่งแรกปรากฏว่าได้ผลดีจึงขยายไปยังมณฑลอื่น ๆ

รัชกาลที่ ๖ ใน พ.ศ. ๒๔๕๖ สมเด็จพระพันปีหลวง (สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ) เสด็จ กรมทหารม้าที่ ๕ ที่มณฑลนครราชสีมา และทรงรับตำแหน่งผู้บังคับการพิเศษ กรมทหารม้าที่ ๕ มณฑลนครราชสีมา

ในปี พ.ศ. ๒๔๖๓ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต เสนาธิการทหารบก เสด็จตรวจราชการทหารที่มณฑลนครราชสีมา

รัชกาลที่ ๗ ใน พ.ศ. ๒๔๗๕ หลังจากเปลี่ยนการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตยแล้วได้ยกเลิกการจัดหัวเมืองมณฑลเทศาภิบาลและจัดใหม่เป็นภาค มณฑลนครราชสีมาเป็นภาคที่ ๓ มีหัวเมืองอยู่ในความปกครอง ๖ จังหวัด คือจังหวัดนครราชสีมา จังหวัดชัยภูมิ จังหวัดบุรีรัมย์ จังหวัดสุรินทร์ จังหวัดศรีสะเกษ และจังหวัดอุบลราชธานี ตั้งที่ว่าการอยู่ที่จังหวัดนครราชสีมา

ในปี พ.ศ. ๒๔๗๖ ได้เกิดการกบฏบวรเดช โดยมีพลเอก พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าบวรเดช อดีตเสนาบดีกระทรวงกลาโหมเป็นหัวหน้า ได้ทำการยึดเมืองนครราชสีมาเป็นกองบัญชาการ เพื่อรวบรวมกำลังพลในการที่เข้ายึดพระนคร เพื่อบังคับให้คณะรัฐบาลของพลเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา ลาออกในการก่อกบฏครั้งนี้ ข้าราชการเมืองนครราชสีมา ส่วนหนึ่งถูกควบคุมตัวไว้ ส่วนประชาชนถูกหลอกลวงว่าให้เกิดเหตุการณ์ไม่สงบขึ้นในพระนคร ทหารจึงจำเป็นต้องไประงับเหตุการณ์ ต่อเมื่อได้ทราบแถลงการณ์จากรัฐบาล จึงเข้าใจว่าการกระทำของพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าบวรเดชเป็นกบฏ ดังนั้น ข้าราชการที่ถูกควบคุมขัง จึงพยายามหลบหนีจากที่คุมขัง แล้วรวมกำลังเข้ายึดสถานที่สำคัญเพื่อร่วมมือกับทางรัฐบาลในการปราบปรามกบฏ

ทางรัฐบาลได้มอบหมายให้ พันโท หลวงพิบูลสงคราม เป็นผู้บังคับการในการปราบปรามกบฏครั้งนี้และทำได้สำเร็จ หัวหน้ากบฏได้หลบหนีเอาตัวรอดไปอยู่ไช่ฮ่อน ในวันที่ ๒๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๖

รัชกาลที่ ๙ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จเยี่ยมพสกนิกรภาคตะวันออกเฉียงเหนือครั้งแรก และได้ประทับแรมที่จังหวัดนครราชสีมา เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๘ และได้เสด็จพระราชดำเนินมาเยี่ยมพสกนิกรชาวเมือง

นครราชสีมาอีกหลายครั้ง เช่นเสด็จทอดพระเนตร การเรียนการสอนหลักสูตรมัธยมแบบประสมที่ โรงเรียนสุรนารีวิทยา เสด็จฯ ทำพิธีเปิดอาคารเรียน โรงเรียนบุญวัฒนา เป็นต้น ยังความปลาบปลื้มใน พระมหากรุณาธิคุณแก่ชาวนครราชสีมาเป็นล้นพ้น

๕. สมัยการจัดรูปการปกครอง

ระบอบมณฑลเทศาภิบาล

การจัดรูปการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล คือการจัดตั้งหน่วยราชการบริหารส่วนภูมิภาคซึ่งมี สภาพและฐานะเป็นตัวแทนหรือหน่วยงานประจำ ท้องที่ ของกระทรวงมหาดไทยขึ้นในส่วนภูมิภาค

สมัยสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา ดำรงราชานุภาพ ทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวง มหาดไทย ได้ทรงจัดให้อำนาจการปกครองซึ่งกระจัด กระจายอยู่เข้ามารวมอยู่ยังจุดเดียวกัน โดยการจัดตั้ง มณฑลเทศาภิบาลขึ้น มีข้าหลวงเทศาภิบาลเป็นผู้ ปกครองบังคับบัญชาหัวเมืองทั้งปวง คือมิให้การบังคับ บัญชาไปอยู่ที่เจ้าเมืองเพียงคนเดียว (ซึ่งเจ้าเมืองเป็น ผู้ปกครองแบบกินเมือง และมีอำนาจอย่างกว้างขวาง)

ระบอบการปกครองแบบเทศาภิบาล เริ่มจัด ตั้งขึ้น พ.ศ. ๒๔๓๗ และสำเร็จทั่วประเทศ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๘ โดยมีประวัติความเป็นมาดังนี้

วันที่ ๒๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๓๕ พระบาท สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ได้ทรง แบ่งหน้าที่ระหว่างมหาดไทยและกลาโหมเสียใหม่ โดยให้มหาดไทยปกครองหัวเมืองทั้งปวง จึงรวบรวม หัวเมืองเข้าเป็นมณฑล (ยังไม่มีเป็นระบอบมณฑล เทศาภิบาล) มีข้าหลวงใหญ่เป็นผู้ปกครองมณฑล จัดตั้งครั้งแรกมี ๖ มณฑล คือ มณฑลลาวเฉียง (หรือมณฑลพายัพ) มณฑลลาวพวน (หรือมณฑล บุรพา) มณฑลนครราชสีมา ส่วนหัวเมืองทางฝั่ง ทะเลตะวันตก บัญชาการอยู่ที่เมืองภูเก็ต

พ.ศ. ๒๔๓๗ เป็นปีแรกที่ได้วางแผนจัดระเบียบ การบริหารมณฑลแบบใหม่เสร็จ กระทรวงมหาดไทย ได้จัดให้มีมณฑลเทศาภิบาลขึ้นทั้งสิ้น ๓ มณฑล คือ มณฑลพิษณุโลก มณฑลปราจีนบุรีและมณฑลนคร- ราชสีมา ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงสภาพจากมณฑล แบบเก่า มาเป็นแบบใหม่ได้สำเร็จเรียบร้อยเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๘

๖. การจัดรูปการปกครอง

ในสมัยปัจจุบัน

พระราชบัญญัติระเบียบบริหารแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. ๒๔๗๖ จัดระเบียบราชการบริหาร ส่วนภูมิภาคออกเป็นจังหวัด และอำเภอ และ ยกเลิก มณฑล จังหวัดมีฐานะเป็นหน่วยบริหารราชการ แผ่นดิน มีข้าหลวงประจำจังหวัด และกรมการ จังหวัดเป็นผู้บริหาร

พ.ศ. ๒๔๙๕ ได้มีพระราชบัญญัติระเบียบ บริหารราชการแผ่นดิน เป็นการแก้ไขเปลี่ยนแปลง พระราชบัญญัติระเบียบบริหารแห่งราชอาณาจักร สยาม พ.ศ. ๒๔๗๖ โดยมีสาระสำคัญของการ เปลี่ยนแปลงคือ

๑. จังหวัด มีฐานะเป็นนิติบุคคล
๒. อำนาจบริหารในจังหวัด เป็นของผู้ว่า- ราชการจังหวัดนครราชสีมา
๓. คณะกรรมการจังหวัด เดิมเป็นคณะบุคคล ที่มีอำนาจหน้าที่บริหารราชการแผ่นดิน ในจังหวัดได้กลายเป็นเจ้าหน้าที่ที่ปรึกษา ของผู้ว่าราชการจังหวัด

ต่อมาได้มีประกาศของคณะปฏิวัติฉบับที่ ๒๑๘ ลงวันที่ ๒๙ กันยายน ๒๕๑๕ ได้ปรับปรุง กฎหมายว่าด้วยระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน โดย จัดระเบียบบริหารราชการส่วนภูมิภาคเป็นจังหวัด และอำเภอ

จังหวัดให้รวมท้องที่หลาย ๆ อำเภอขึ้นเป็นจังหวัด มีฐานะเป็นนิติบุคคล การตั้งยุบและเปลี่ยนแปลงเขตจังหวัดให้ตราเป็นพระราชบัญญัติ และให้มีคณะกรรมการจังหวัดเป็นที่ปรึกษาของผู้ว่าราชการจังหวัด ในการบริหารราชการแผ่นดินในจังหวัดนั้น

ปัจจุบัน จังหวัดนครราชสีมา แบ่งการปกครองออกเป็น ๒๕ อำเภอ ๑ กิ่งอำเภอ คือ

๑. อำเภอเมืองนครราชสีมา
๒. อำเภอโชคชัย
๓. อำเภอครบุรี
๔. อำเภอเสิงสาง
๕. อำเภอปักธงชัย
๖. อำเภอปากช่อง
๗. อำเภอสีคิ้ว
๘. อำเภอด่านขุนทด

๙. อำเภอสูงเนิน
๑๐. อำเภอขามทะเลสอ
๑๑. อำเภอโนนไทย
๑๒. อำเภอขามสะแกแสง
๑๓. อำเภอโนนสูง
๑๔. อำเภอบัวใหญ่
๑๕. อำเภอประทาย
๑๖. อำเภอดง
๑๗. อำเภอพิมาย
๑๘. อำเภอห้วยแถลง
๑๙. อำเภอจักราช
๒๐. อำเภอชุมพวง
๒๑. อำเภอบ้านเหลื่อม
๒๒. อำเภอหนองบุญนา
๒๓. อำเภอแก้งสนามนาง
๒๔. อำเภอโนนแดง
๒๕. กิ่งอำเภอวังน้ำเขียว

บรรณานุกรม

- จังหวัดนครราชสีมา กระทรวงมหาดไทย
ประวัติมหาดไทยส่วนภูมิภาค ปี ๒๕๒๖
- นายนาวีศักดิ์ จรรยาเจริญ
คู่มือท่องเที่ยวเมืองโคราช ปี ๒๕๒๖
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระยา และคน

อื่นๆ เกี่ยวตามทางรถไฟและรวมเรื่องเมืองนครราชสีมา (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพอำมาตย์ตรี พระพลราชภรณ์บำรุง (แสง อุเทนสุด) วันที่ ๒๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๐๕)

- บุญเหลือ พลราชภรณ์บำรุง
รวมเรื่องเมืองนครราชสีมา

บทที่ ๒

สภาพทั่วไปของจังหวัดนครราชสีมา

จังหวัดนครราชสีมา เป็นจังหวัดที่มีพื้นที่มากที่สุดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กล่าวคือมีพื้นที่ ๒๑,๒๓๔.๙๙ ตารางกิโลเมตร หรือ ๑๓,๒๗๑,๓๕๓ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๑๒.๑๒ ของพื้นที่ทั้งหมดของภาคฯ อีกทั้งเป็นศูนย์กลางของการคมนาคม และเศรษฐกิจ ซึ่งเปรียบเสมือนเป็นหน้าด่านของภาคตะวันออกเฉียงเหนืออีกด้วย

ปัจจัยเกื้อกูลต่อการพัฒนา จังหวัดนครราชสีมา

๑. ปัจจัยทางด้านภูมิศาสตร์

จังหวัดนครราชสีมามีลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่เหมาะสมดังนี้

- ๑.๑ มีที่ตั้งที่เหมาะสม ดังที่เรียกว่าเป็นประตูสู่อีสาน ทำให้เป็นจุดศูนย์กลางในหลาย ๆ ด้าน
- ๑.๒ เป็นแหล่งกำเนิดของต้นน้ำลำธารหลายสาย เช่น แม่น้ำมูล ลำน้ำมูล ฯลฯ

๒. ปัจจัยทางด้านภูมิรัฐศาสตร์ และประวัติศาสตร์

นครราชสีมามีประวัติศาสตร์ทางการเมืองมาโดยตลอด ตั้งแต่สมัยท่านท้าวสุรนารีได้รับชัยชนะเหนือกองทัพของเจ้าอนุวงศ์ เจ้าเมืองเวียงจันทน์ กระทั่งเกิดเหตุการณ์ปฏิวัติ ๑ เมษายน ๒๔๖๔ ก็เป็นศูนย์กลางในการคลี่คลายปัญหาทำให้เป็นที่สนใจจากหลายหน่วยงาน ซึ่งจะเกื้อหนุนในการพัฒนาเป็นอย่างดี

๓. ปัจจัยด้านทรัพยากร

โดยเฉพาะพื้นที่ทำการเกษตรมีประมาณ ๘ ล้านไร่ (พื้นที่ทั้งหมดประมาณ ๑๓ ล้านไร่) ปลูกราย ไร่ประมาณ ๓ ล้านไร่ มันสำปะหลังประมาณ ๑.๖ ล้านไร่ ข้าวโพด ๑.๒ ล้านไร่ นอกนั้นไม้ปอ ป่าไม้ นับว่าเป็นพื้นที่ทำการเกษตรที่สูงมากและยังมีเกลือ หินอ่อน จึงถือได้ว่าจังหวัดนครราชสีมาที่มี ทรัพยากรที่เกื้อหนุนต่อการพัฒนามาก

๔. ปัจจัยทางการศึกษา

ตั้งแต่ระดับชั้นประถม มัธยม จนถึงวิทยาลัย ต่าง ๆ จังหวัดนครราชสีมา มีสถาบันดังกล่าวอยู่ อย่างมากมาย ซึ่งถือว่าสถาบันที่ผลิตบุคลากรอันเป็น ทรัพยากรที่สำคัญยิ่งในการพัฒนามากจังหวัดหนึ่ง

๕. ปัจจัยทางด้านทรัพยากรมนุษย์

มีราษฎรประมาณ ๒,๔๐๐,๐๐๐ คน

๕.๑ เป็นคนในเมือง ประมาณ ๓๐๐,๐๐๐ คน

๕.๒ เป็นคนชนบท ประมาณ ๒.๑ ล้านคน

ซึ่งแยกเป็น

(๑) วิทยาลัย ประมาณ ๑ ล้านคน

(๒) วิทยาลัยและวัยชรา ประมาณ

๑.๑ ล้านคน

ถ้าพิจารณาจากราษฎรทั้งหมด ประมาณ ๒.๔ ล้านคนนี้ ดูความผูกพันเกี่ยวกับหนี้สินจะมีเจ้าของทุนประมาณ ๕๐,๐๐๐ คน และเป็นลูกหนี้ประมาณ ๒๐๐,๐๐๐ ราย ซึ่งหมายถึง หัวหน้าครอบครัว เมื่อพิจารณาถึงรายได้ในเชิงเศรษฐกิจของทรัพยากรมนุษย์เหล่านี้ โดยพิจารณาจากสถิติของธนาคารชาติ พบว่า เงินออม เงินสินเชื่อ และเงินกระแสรายวัน เพิ่มมากขึ้นเรื่อยมาตั้งแต่เดือนธันวาคม ๒๕๓๐ จนถึงปัจจุบัน แต่เมื่อพิจารณา ทางด้านรายได้ต่อหัวต่อคนของราษฎรแล้ว ปรากฏว่า ปี ๒๕๒๘ รายได้ ๑๐,๗๓๑ บาท พอปี ๒๕๒๙ รายได้ ๑๐,๑๕๐ บาท ในขณะที่ปี ๒๕๓๐ เท่ากับ ๑๐,๕๒๙ บาท แสดงว่ารายได้ของราษฎรจังหวัดนครราชสีมาลดลง ช่วงในปี ๒๕๒๘-๒๕๒๙ - ๒๕๓๐ ถ้าพิจารณาถึงปัญหาในช่วงดังกล่าว ผลผลิตข้าวและข้าวโพด ซึ่งเป็นผลผลิตสูงที่สุดของจังหวัดลดลง ๑๓.๑ % ทำให้เกิดผลกระทบต่อรายได้เกษตรกรอุตสาหกรรมเกษตรที่เกี่ยวข้อง การขายปลีก - ส่ง ซึ่งลดลงตามไปด้วย ดังนั้น การพัฒนา

จังหวัดน่าจะจะได้ศึกษาเรื่องการใช้ทรัพยากร ตลอดจนการใช้แรงงานของราษฎร เพื่อเพิ่มผลผลิต เพราะที่ผ่านมา อาจจะมีการวางแผนเกี่ยวกับเรื่องนี้ผิดพลาดก็ได้

๖. ปัจจัยทางด้านอุตสาหกรรม

ในจังหวัดนครราชสีมา มีโรงงานอุตสาหกรรมประมาณ ๖๐๐ โรง โรงงานขนาดใหญ่ ประมาณ ๒๐ โรง อุตสาหกรรมเหล่านี้ ตั้งขึ้นบนพื้นฐานทางด้านผลผลิตทางการเกษตรเกือบทั้งสิ้น จังหวัดนครราชสีมา ยังขาดโรงงานอุตสาหกรรมที่แปรรูปเพื่อไปสู่การบริโภค

๗. ปัจจัยทางด้านอุตสาหกรรมบริการ

ซึ่งหมายถึงการท่องเที่ยว เป็นปัจจัยที่สำคัญของนครราชสีมา เพราะตั้งแต่ปี ๒๕๒๖ ซึ่งมีผู้เข้ามาเที่ยวในนครราชสีมา ประมาณ ๓,๖๐๐,๐๐๐ คน

และปัจจุบันก็คงเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ แต่คาดว่าจะไม่นานคงจะคงที่และลดลง เพราะวานครราชสีมามีแหล่งท่องเที่ยวไม่มากนัก และการบริการเรื่องต่าง ๆ เกี่ยวกับการท่องเที่ยว นครราชสีมา ก็ยังไม่พร้อม อย่างไรก็ตามโดยที่นครราชสีมา เป็นศูนย์กลางทำให้ผู้ที่ไปจังหวัดต่าง ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือสามารถกลับมาพักค้างคืนที่จังหวัดนครราชสีมาได้ก็นับได้ว่าเป็นปัจจัยส่งเสริมในการท่องเที่ยวอยู่ประการหนึ่ง

๘. ปัจจัยทางด้านการเงินและการธนาคาร

ในด้านเงินฝากของธนาคารพาณิชย์ เมื่อสิ้นเดือนกันยายน ๒๕๓๒ มีจำนวนถึง ๑๒,๙๙๕.๕ ล้านบาท เพิ่มขึ้นจากระยะเวลาเดียวกันในปี ๒๕๓๑ ร้อยละ ๑๗.๓

การขยายตัวในสินเชื่อธนาคารพาณิชย์ เมื่อสิ้นเดือนกันยายน ๒๕๓๒ มีจำนวน ๑๑,๕๑๑.๘ ล้านบาท เพิ่มขึ้นจากระยะเดียวกัน ในปี ๒๕๓๑ ร้อยละ ๒๐.๕

สภาพคล่องของธนาคารพาณิชย์ในจังหวัดอยู่ในระดับต่ำตลอดปี ๒๕๓๒ ซึ่งมีผลต่อเนื่องมาจาก ปี ๒๕๓๑ ทั้งนี้ เพราะการให้สินเชื่อเพิ่มสูงขึ้น ในขณะที่เงินฝากเพิ่มขึ้นในอัตราที่ต่ำกว่า เป็นที่น่าสังเกตว่าสภาพคล่องตลอดปี ๒๕๓๒ อยู่ในอัตราส่วนที่สม่ำเสมอตลอดปี แต่ก็ยังสูงกว่าอัตราส่วนสภาพคล่องของทั้งภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

๙. ปัจจัยทางด้านการตลาด

โครงสร้างตลาดและศูนย์การตลาดที่สำคัญ

ก. โครงสร้างตลาดสินค้าเกษตร โครงสร้างตลาดสินค้าเกษตรของจังหวัดนครราชสีมา เกษตรกรยังต้องอาศัยพ่อค้าในท้องถิ่นเป็นผู้รับซื้อผลผลิตที่ผลิตขึ้น เนื่องจากยังไม่มี การจัดตั้งตลาดกลางสินค้าเกษตรกรรมสำหรับการซื้อขายสินค้าเกษตรโดยเฉพาะ ฉะนั้น เกษตรกรจึงนำสินค้าที่ผลิตได้ไปขายกับ

พ่อค้าท้องถิ่นที่กระจายตามอำเภอต่าง ๆ ที่เป็นแหล่งในการเพาะปลูกพืชแต่ละชนิด ซึ่งพ่อค้าท้องถิ่นเหล่านั้นจะเป็นผู้รวบรวมสินค้า ส่งเข้ามาให้พ่อค้าระดับจังหวัด หรือส่งต่อไปยังตลาดกรุงเทพฯ หรือตลาดต่างจังหวัดต่อไป พ่อค้าท้องถิ่นเหล่านั้นบางแห่งอาจเป็นโรงงานแปรรูปผลผลิตโดยตรง บางแห่งอาจเป็นพ่อค้าคนกลางที่รับซื้อสินค้าจากเกษตรกรไว้แล้วนำไปขายให้กับโรงงานแปรรูปอีกทอดหนึ่ง โดยอาจจะขายให้กับโรงงานภายในจังหวัด สินค้าหลักที่สำคัญ ได้แก่ ข้าวเปลือก มันสำปะหลัง ข้าวโพดปอพอก ผักสด และผลไม้ ซึ่งศูนย์การตลาดที่สำคัญอยู่ในเขต อำเภอเมือง สีคิ้ว บักรงชัย โชคชัย บัวใหญ่ ฯลฯ ตามแหล่งผลิตส่วนใหญ่ของสินค้าแต่ละชนิด

ข. โครงสร้างตลาดสินค้าเพื่อการอุปโภค

บริโภค ศูนย์กลางการตลาดสินค้าเครื่องอุปโภค และบริโภคที่สำคัญส่วนใหญ่จะอยู่ในเขตอำเภอใหญ่ ๆ ที่มีเส้นทางคมนาคมติดต่อกรุงเทพฯ ได้สะดวก เช่น อำเภอปากช่อง อำเภอเมือง อำเภอบัวใหญ่ เนื่องจากสินค้าเหล่านี้ส่วนใหญ่จะส่งเข้ามาจากกรุงเทพฯ และร้านขายส่งในเขตอำเภอต่าง ๆ เหล่านั้น ก็จะกระจายสินค้าไปยังตลาดอำเภอใกล้เคียงอีกทอดหนึ่ง การขนส่งสินค้านี้ระหว่างอำเภอปากช่องและอำเภอเมือง จะใช้ทางรถยนต์ เป็นส่วนมาก สำหรับอำเภอบัวใหญ่จะใช้การขนส่งทางรถไฟ

สำหรับแนวโน้มภาวะการตลาดปี ๒๕๓๓

ของจังหวัดนครราชสีมา ระดับราคาขายส่งขายปลีก จะมีแนวโน้มสูงขึ้น ในส่วนของวัสดุก่อสร้าง เนื่องจากการก่อสร้างมาก ในขณะเดียวกันคาดว่า ราคาข้าวจะสูงขึ้นด้วย ส่วนภาวะการค้าโดยทั่วไปจะ มีความคล่องตัวตลอดปี เนื่องจากประชาชนมีงานทำ มีรายได้ ทำให้มีการจับจ่ายใช้สอยกันมากขึ้น

๑๐. ปัจจัยทางการท่องเที่ยว

ธุรกิจท่องเที่ยวของจังหวัดนครราชสีมา มีแนวโน้ม จะดีขึ้นมาก เพราะเป็นผลจากนโยบายและยุทธวิธี ด้านการตลาดของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และการบินไทย นอกจากนี้รัฐบาลยังได้เอาใจใส่เป็นพิเศษ คาดว่า ในปี ๒๕๓๓ จะมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยว โคราช เมื่อเทียบกับปี ๒๕๓๒ เพิ่มขึ้น ประมาณ ๑๕% และจะเพิ่มขึ้นเป็น ๒๐% ในปี ๒๕๓๔ และ ๒๕๓๕ โดยเฉพาะในปี ๒๕๓๕ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยี สุรนารี ก็จะมีขึ้นพร้อมกับงานแสดงเกษตรและ อุตสาหกรรม (Thailand Agricultural and Industrial Exposition ๑๙๙๒) ซึ่งจะมีนักท่องเที่ยวทั้งในและ ต่างประเทศเข้ามาเที่ยวจำนวนมาก ประมาณ ๓-๕ ล้านคน นอกเหนือจากนักท่องเที่ยวปกติ

๑๑. ปัจจัยทางการจ้างงาน

ประมาณการโครงสร้างประชากรและกำลัง แรงงานจังหวัดนครราชสีมา ปี ๒๕๓๓ จากจำนวน ประชากรทั้งสิ้น ๒,๓๖๐,๗๙๗ คน เป็นผู้มีอายุต่ำกว่า ๑๓ ปี ๗๔๕,๕๔๐ คน หรือ ๓๑.๕๘ % เป็นผู้อยู่ใน วัยกำลังแรงงาน ๑,๒๖๗,๐๔๐ % หรือ ๕๓.๖๗ % และเป็นผู้อยู่นอกกำลังแรงงาน ๓๔๘,๒๑๗ คน หรือ ๑๔.๗๕ %

จำนวนผู้อยู่ในวัยแรงงาน จำนวน ๑,๒๖๗,๐๔๐ คน เป็นผู้มีงานทำ ๑,๒๔๔,๑๐๖ หรือ ๙๘.๑๙ % และ เป็นผู้ว่างงาน ๒๒,๙๓๔ คน หรือ ๑.๘๑ %

ในด้านการทำงานต่างประเทศ ในเขตจังหวัด นครราชสีมา มีผู้เดินทางไปทำงานต่างประเทศ ๘,๒๕๑ คน จำแนกเป็นชาย ๘,๐๕๔ คน หญิง ๑๙๗ คน ซึ่ง จะนำรายได้เข้าประเทศเดือนละ ๓๙,๖๙๔,๘๐๐ บาท

การจ้างงานในปัจจุบันและอนาคต ภาค อุตสาหกรรม การพาณิชย์และบริการ จะมีบทบาท อย่างมากต่อการรองรับแรงงานจากภาคเกษตรกรรม และการขยายตัวของการจ้างงานจะเป็นไปควบคู่กับ การขยายตัวของระบบเศรษฐกิจที่เติบโตอย่างรวดเร็ว ของจังหวัดนครราชสีมา

บทที่ ๓

อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี

อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีตั้งอยู่หน้าประตูชุมพล ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา ความสำคัญของอนุสาวรีย์นี้ นอกจากจะเป็นอนุสรณ์ให้ประชาชนชาวไทยได้ระลึกถึงวีรกรรมของท้าวสุรนารี วีรสตรีไทย ที่สามารถออกอุบายต่อสู้กับกองทัพเจ้าอนุวงศ์เมืองเวียงจันทน์ จนได้ชัยชนะในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์แล้ว ยังเป็นเครื่องหมายประจำจังหวัดนครราชสีมาอีกด้วย

ท้าวสุรนารี เดิมชื่อโม เป็นภรรยาพระยาปลัดเมืองนครราชสีมา (ทองคำ) ก่อนได้แต่งตั้งเป็นเจ้าพระยามหิธรธิบดี ที่ปรึกษาราชการเมืองนครราชสีมา เกิด เมื่อ พ.ศ. ๒๓๑๔ ถึงแก่กรรมเมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๕ รวมอายุ ๘๑ ปี

ในปี พ.ศ. ๒๓๖๙ (จุลศักราช ๑๑๘๘) รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น อาณาจักรลาวประเทศราชของไทยมีเจ้าผู้ครองนครอยู่ที่เมืองเวียงจันทน์ คือเจ้าอนุวงศ์ได้ก่อกบฏขึ้น เพื่อจะตั้งตัวเป็นอิสระ ในหนังสือประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๓๓ (เล่มที่ ๒๐) หน้า ๖๒-๖๔ กล่าวไว้ว่า

“การศึกสงครามซึ่งมีในรัชกาลนั้น เริ่มต้นแต่เมื่อปีระกา ลัปตศก จุลศักราช ๑๑๘๗ อนุเจ้าเมืองเวียงจันทน์ลงมาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทในการพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย มีข้อบาดหมางด้วยโลกเจตนาครั้นเมื่อกลับขึ้นไปเมืองเวียงจันทน์แล้ว จึงปรึกษาพร้อมด้วยบุตรหลาน แสันท้าวพระยาลาว ว่าในกรุงพระมหานครในเวลานี้ เจ้านายที่มีพระชนม์พรรษามากเป็นผู้ใหญ่ก็ล่วงไปเสียโดยมาก ยังมีแต่เจ้านายซึ่งมีพระชนม์พรรษาน้อย ไม่คล่องแคล่วชำนาญในการสงคราม ฝ่ายอังกฤษ

ก็มารบกันอยู่ เห็นว่าจะหักหาญเอาพระนครได้โดยง่าย จึงได้คิดอ่านเกลี้ยกล่อมและกดขี่หัวเมืองลาวซึ่งยังมีได้ออยู่ในอำนาจ ให้ยินยอมเข้าเป็นพวกตัวได้ตลอดลงมาจนจดแดนเขมรป่าดง แล้วจัดกองทัพตระเตรียมไว้พร้อม ครั้นเดือนยี่ ปีมะแม อัฐศก จุลศักราช ๑๑๘๘ จึงให้ราชวงศ์ผู้บุตรเป็นทัพหน้าคุมคนสามพันคนลงมาโดยทางเมืองนครราชสีมา ลงมาเบิกเสบียงอาหารที่เมืองนครราชสีมาได้แล้ว ลงมาตั้งอยู่ ณ ตำบลขอนแก่นใกล้เมืองสระบุรี ให้ลงมาเกลี้ยกล่อมพระยาสระบุรี ซึ่งเป็นลาวพุงดำและนายครัวลาวพุงขาวเข้าด้วย กวาดครอบครัวอพยพไทยจีนลาวซึ่งตั้งอยู่ ณ เมืองสระบุรีได้เป็นอันมาก ฝ่ายอนุกับสุทธิสาร์ผู้บุตรก็ยกกองทัพใหญ่ตามลงมาตั้งค่ายตำบลทะเลหญ้า ใกล้เมืองนครราชสีมา ในขณะนั้นเจ้าพระยานครราชสีมาและพระยาปลัดไปราชการเมืองเขมรป่าดง จึงให้หาตัวพระยายกกระบัตรและกรมการออกไปบังคับให้กวาดต้อนครอบครัวเมืองนครราชสีมาขึ้นไปเมืองเวียงจันทน์ กรมการทั้งนั้นมีอาจที่จะขัดขวางได้ พวกลาวก็ควบคุมครอบครัวอพยพเดินไปโดยระยะทาง ในขณะนั้นพระยาปลัดทราบเหตุการณ์จึงรีบกลับมาทำเป็นสามัคคียินยอมจะไปเมืองเวียงจันทน์ด้วย แล้วจึงขอเครื่องศาสตราวุธซึ่งอนุให้เก็บเสียแต่ชั้นพริกก็มีได้เหลือนั้น พอไปหาเสบียงตามทางได้บ้างเล็กน้อย ครั้นเมื่อเดินครัวไปถึงทุ่งสำริดหยุดพักอยู่ เวลากลางคืนพวกครัวกลับต่อสู้ลาว แย่งชิงได้ศาสตราวุธฆ่าลาวตายเป็นอันมาก พวกลาวก็พากันแตกตื่นลงมายังเมืองนครราชสีมา ฝ่ายพระยาปลัดก็ตั้งค่ายมั่นอยู่ ณ ทุ่งสำริดคอยต่อสู้ ครั้นอนุได้ทราบความแล้วแต่งให้ขุนนางลาวขึ้นไปปราบปราม พวกเมืองนครราชสีมาที่ต่อสู้พวกลาว

ประวัติการก่อสร้าง อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี

เมื่อท้าวสุรนารีถึงแก่กรรมใน พ.ศ. ๒๓๙๕ เจ้าพระยามหิศราธิบดีได้จัดการฌาปนกิจศพที่วัดศาลาลอย ซึ่งเป็นวัดที่ท่านทั้งสองได้สร้างขึ้นใน พ.ศ. ๒๓๗๐ รายละเอียดเกี่ยวกับการสร้างวัด มีกล่าวไว้ใน “ประวัติเมืองนครราชสีมา ท่านท้าวสุรนารี และวัดศาลาลอย” เรียบเรียงโดย พระมหาอนุพันธ์ อภิขโย

หลังจากฌาปนกิจศพแล้ว เจ้าพระยามหิศราธิบดีได้ก่อเจดีย์บรรจุอัฐิท้าวสุรนารีไว้ที่วัดศาลาลอยนั้นเอง ปัจจุบันอุโบสถหลังเก่าที่ท้าวสุรนารีสร้างไว้ทางวัดศาลาลอยได้ทำการบูรณะให้มั่นคงแข็งแรง เจดีย์บรรจุอัฐิท้าวสุรนารีอยู่ด้านหน้าโบสถ์หลังเก่านั้นเป็นเจดีย์ที่สร้างขึ้นใหม่ ส่วนเจดีย์บรรจุอัฐิดั้งเดิมชำรุดทรุดโทรมลง พลตรีพระยาสิงหเสนี (สอาด สิงหเสนี) ขณะเมื่อมียศบรรดาศักดิ์เป็นพันเอกพระยาประสิทธิ์ศิลปการ ข้าหลวงเทศาภิบาลสำเร็จราชการมณฑลนครราชสีมาได้บริจาคทรัพย์สร้างกุฏิเหลี่ยมสี่คูหาบรรจุอัฐิท้าวสุรนารีขึ้นใหม่

ภายในอุโบสถหลังเก่า วัดศาลาลอย ท้าวสุรนารีสร้างขึ้นเมื่อ

พ.ศ. ๒๓๗๐

แพ้วายมา ฝ่ายราชวงศ์ซึ่งลงมากวาดต้อนครัวอยู่ ณ เมืองสระบุรี ทราบข่าวว่ากองทัพกรุงเทพพระมหานครจะขึ้นไปเป็นหลายทัพหลายทาง ก็รีบเร่งเดินครัวขึ้นไปยังเมืองนครราชสีมา แจ้งเหตุการณ์ให้อนุทราบด้วยเดชอำนาจพระบารมี อนุภิก์ให้เกิดความหวาดหวั่นครั่นคร้าม มีอาจจะยกกรูรีบลงมา ด้วยสำคัญใจว่าครัวเมืองนครราชสีมาต่อสู้แข็งแรงนั้นจะเป็นกองทัพใหญ่ของเจ้าพระยานครราชสีมา จึงคิดว่าจะรับกองทัพกรุงเทพฯ ที่เมืองนครราชสีมาไม่ได้ ด้วยกลัวจะเป็นศึกชนาบ ครั้น ณ เดือน ๔ แรม ๑๑ ค่ำ ก็เลิกกองทัพกลับขึ้นไป.....”

ในเหตุการณ์ครั้งนี้ ครอบครัวผู้คนเมืองนครราชสีมา ที่ถูกกวาดต้อนไปเมืองเวียงจันทน์นั้นมีคุณหญิงโมรวมอยู่ด้วย เพราะท่านเป็นภรรยาพระยาปลัด จึงได้เป็นหัวหน้าในพวกครั้งที่ถูกกวาดต้อนไปด้วยกัน คุณหญิงโมได้ออกอุบายกับกรมการและพวกเชลยที่ถูกกวาดต้อนไปนั้น ให้ตีสนิทประจบประแจงให้พวกชาวเมืองเวียงจันทน์ ที่ควบคุมเกิดความชอบพอ และสร้างทำเป็นเจ็บป่วย เพื่อถ่วงเวลาในการเดินทางรอให้กองทัพจากกรุงเทพฯ ขึ้นไปแก้ไข และรอให้พระยาปลัดติดตามมาทัน พระยาปลัดตามมาทันที่บ้านลุมเข และอุบายขอเดินทัพไปเวียงจันทน์ด้วยพองถึงบ้านปราสาท พระยาปลัด คุณหญิงโมและพรรคพวก ได้ ประชุมปรึกษาเพื่อเตรียมการต่อสู้กับพวกทหารลาว เมื่อเดินทางไปถึงทุ่งสัมฤทธิ์ตอนกลางคืนก็ต่อสู้กับทหารเวียงจันทน์ จนได้รับชัยชนะ และ ตั้งค่ายมั่นเพื่อต่อสู้กับกองทัพเจ้าอนุวงศ์ที่ทุ่งสัมฤทธิ์นั่นเอง ด้วยความกล้าหาญ เสียสละ จนสามารถต่อสู้ได้รับชัยชนะต่อข้าศึก คุณหญิงโมได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น “ท้าวสุรนารี” พระยาปลัด สามีก้าว สุรนารีได้รับแต่งตั้งเป็น เจ้าพระยามหิศราธิบดี ในสมัยสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ดำรงราชานุภาพ ๒๕๑๑ : ๒๐ - ๒๑ , สาส์นสมเด็จพระ ๒๕๑๕ : ๒๗๐-๒๗๒, กรมศิลปากร ๒๕๒๘ : ๔ - ๑๓)

เจดีย์บรรจุอัฐิท้าวสุรนารีสร้างขึ้นใหม่ที่วัดศาลาลอย

ด้านหน้าศาลาจารึกที่ พลตรีพระยาสิงหเสนี(สอาด สิงหเสนี) ให้ทำขึ้น เมื่อครั้งสร้างอุ้งบรรจุอัฐิท้าวสุรนารี ที่วัดพระนารายณ์-มหาราช ปัจจุบันอยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติมหาวีรวงศ์ (หมายเลขทะเบียนโบราณวัตถุ ๖๒/๒๕๐๓ : ด้วยความเอื้อเฟื้อจาก คุณยืนยง ตาระกา หัวหน้าพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติมหาวีรวงศ์)

โดยย้ายมาจากวัดศาลาลอย เนื่องจากในขณะนั้นเป็นวัดร้างไม่มีพระภิกษุอยู่อาศัยอยู่บรรจุอัฐิพร้อมทั้งศิลาจารึกปักอยู่กลางคูหานี้สร้างอยู่ริมทิศตะวันตกเฉียงเหนือของวัดพระนารายณ์มหาราชใกล้สี่แยกถนนประจักษ์และถนนอัษฎางค์ เพื่อให้ประชาชนที่ผ่านไปมาได้รำลึกถึงคุณความดี ความกล้าหาญของท้าวสุรนารี ศิลาจารึกนี้ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติมหาจักรีวงศ์ ข้อความในศิลาจารึกเป็นภาษาไทย ดังนี้

คำจารึกด้านหน้ามี ๕ บรรทัด

“อนุสาวรีย์
ท่านท้าวสุรนารี (โม)
อายุได้ ๘๑ ปี
ถึงแก่กรรมเดือนห้าปีชวดจัตวาศก
จุลศักราช ๑๒๑๔”

คำจารึกด้านหลังมี ๗ บรรทัด

“ท่านพระยาประสิทธิ์ศิลปการ (สอาด)
ข้าหลวงเทศาภิบาล
สำเร็จราชการมณฑลนครราชสีมา
องคมนตรีรัฐมนตรี ฯลฯ

**ได้ออกทุนทรัพย์สร้าง
สำเร็จวันที่ ๗ เดือนมิถุนายน
๓๒**

ปี ร , ศก ๑๑๘

ต่อมาผู้ที่ประดิษฐานอัฐิท้าวสุรนารีที่วัดพระนารายณ์มหาราชทรุดโทรมลงและอยู่ในที่คับแคบ พระยากำธรพายัพทิศ (ดิศ อินทรโสฬส) ผู้ว่าราชการเมืองนครราชสีมา นายพันเอกพระเรีงรุก บัจจามิตร (ทอง รักสงบ) ผู้บังคับการมณฑลทหารบกที่ ๕ พร้อมด้วยข้าราชการและประชาชนชาว จังหวัดนครราชสีมา ได้พร้อมใจกันสร้างอนุสาวรีย์รูปเหมือนท้าวสุรนารี ขึ้นใหม่ที่หน้าประตูชุมพล เมื่อวันที่ ๑๕ มกราคม พ.ศ. ๒๔๗๗ ได้เชิญดวงวิญญาณและอัฐิของท้าวสุรนารีบรรจุไว้ที่ฐาน

ด้านหลังศิลาจารึก

อนุสาวรีย์ พร้อมทั้งมีพิธีฉลองยิ่งใหญ่และจัดเป็นประเพณีสืบต่อมาทุกวันนี้ งานฉลองอนุสาวรีย์ รวม ๗ วัน ๗ คืน เริ่มตั้งแต่วันที่ ๒๓ มีนาคมของทุกปี (เป็นวันแห่งชัยชนะต่อข้าศึกคือเจ้าอนุวงศ์) อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีออกแบบปั้นหล่อโดย ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี (Professor Corrado Feroci) ชาวอิตาลี ต่อมาได้โอนสัญชาติเป็นสัญชาติไทย รับราชการในเมืองไทย รวม ๓๘ ปีเศษตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๖๖ ถึง พ.ศ. ๒๕๐๕ แบบร่างท้าวสุรนารีมี ๒ หุ่น ขนาดเท่าของจริง แบบร่างที่ ๑ ปั้นด้วยปูนปลาสเตอร์ ทาสีบรอนซ์ ปัจจุบันแบบร่างนี้อยู่ที่กองหัตถศิลป์กรมศิลปากร แบบร่างที่ ๒ ปั้นด้วยปูนปลาสเตอร์ ทาสีบรอนซ์ ปัจจุบันอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติหอศิลป์

จากการสัมภาษณ์พระครูวิโรจน์ธรรมสุธี รองเจ้าอาวาส และพระครูสมาจารย์ประสูตร วัดพระนารายณ์มหาราช ได้ความว่าในวันที่ย้ายอัฐิท้าวสุรนารีจากที่วัดพระนารายณ์มหาราช ไปยังหน้า

แบบร่างท้าวสุรนารี ปั้นด้วยปูนปลาสเตอร์ ทาสีbronze
ปั้นโดยศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ปัจจุบันอยู่ที่กองหัตถศิลป์
กรมศิลปากร (ด้วยความเอื้อเฟื้อจาก คุณชูลีรัตน์ โสมะบุตร
หัวหน้าพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติศิลป พีระศรี อนุสรณ์)

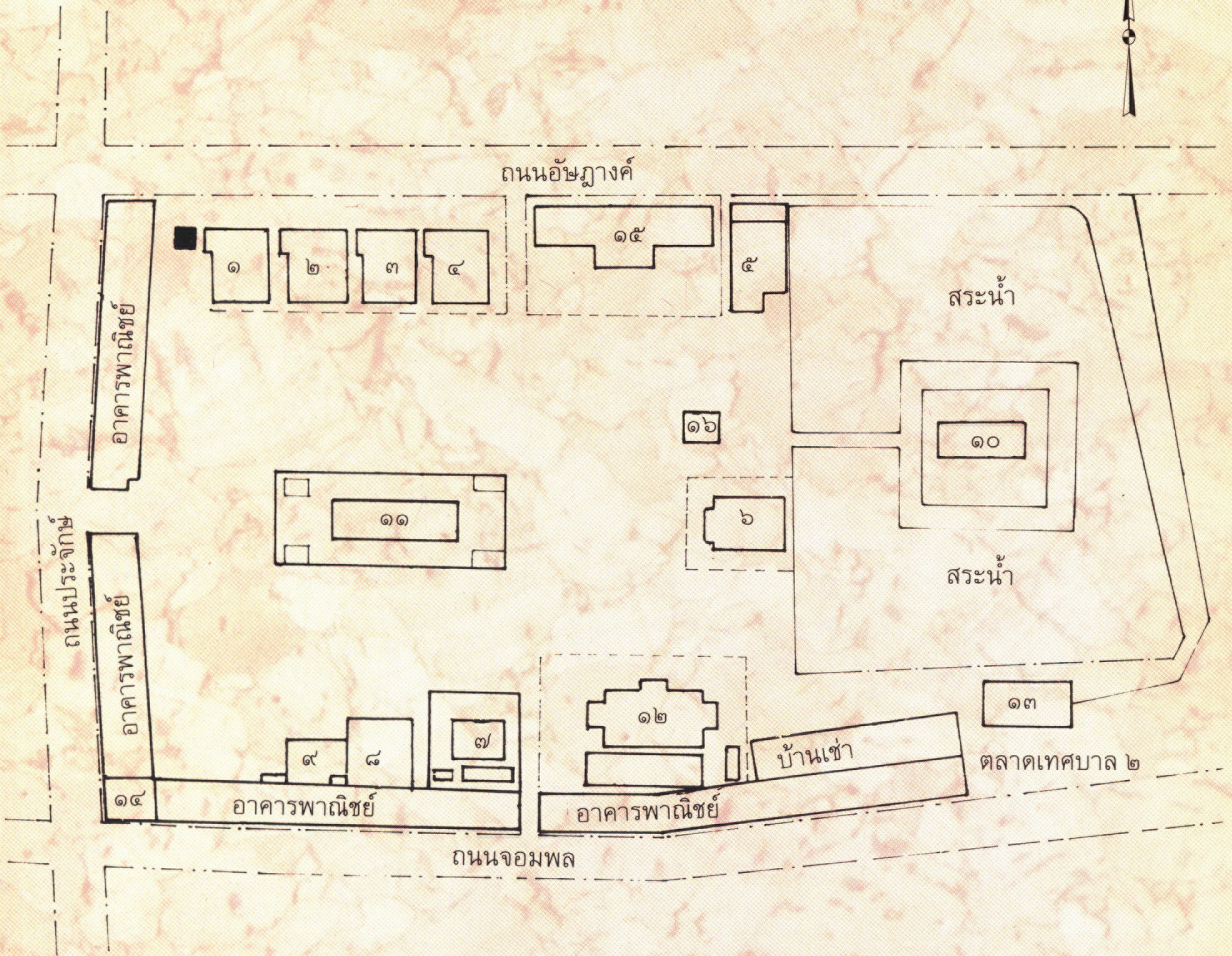

แบบร่างท้าวสุรนารี ปั้นด้วยปูนปลาสเตอร์ ทาสีbronze
ปั้นโดยศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ปัจจุบันอยู่ที่พิพิธภัณฑ์สถาน
แห่งชาติ หอศิลป์ (ด้วยความเอื้อเฟื้อจาก คุณชูลีรัตน์ โสมะบุตร
หัวหน้าพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติศิลป พีระศรี อนุสรณ์)

จากจุดที่พระครูวิโรจน์ธรรมสุธี รองเจ้าอาวาสวัดพระนารายณ์มหาราช
ยืนอยู่โรงสังกะสีที่เห็นในภาพอยู่ข้างหลังเป็นสถานที่ที่บูรจุลฐิ์ท้าวสุรนารี
เคยตั้งอยู่

แผนผังสังเขปแสดงอาณาเขตวัดพระนารายณ์มหาราช วรวิหาร

แผนผังสังเขปแสดงอาณาเขตวัดพระนารายณ์มหาราช วรวิหาร

(คัดลอกจากหนังสือพระสงฆ์กับงานพัฒนาพระศาสนาและสังคม หน้า ๙ จัดพิมพ์ในงานมอบพระบัญชา

แต่งตั้งเจ้าอาวาสวัดพระนารายณ์มหาราช วรวิหาร แก่ พระราชสีมาภรณ์ (โอภาส นีรุตติเมธี))

บริเวณที่เคยก่อตั้งอยู่ที่ประดิษฐานอัฐิธาตุท้าวสุรนารี

๑. คณะ ๑
๒. คณะ ๒
๓. คณะ ๓ (กุฏิรองเจ้าอาวาส)
๔. คณะ ๔
๕. คณะ ๕
๖. คณะ ๖ (กุฏิสมเด็จเจ้า)
๗. คณะ ๗ (กุฏิเจ้าอาวาส)
๘. คณะ ๘

๙. คณะ ๙
๑๐. อุโบสถ
๑๑. พระวิหาร
๑๒. ศาลาการเปรียญ
๑๓. ศาลพระนารายณ์
๑๔. ศาลหลักเมืองนครราชสีมา
๑๕. โรงเรียนปริยัติธรรม
๑๖. อนุสาวรีย์พระเรีงรุยกบัจจามิตร

ประตูปฐมพลนั้น ท่านทั้งสองได้ทันเห็นเหตุการณ์ในการย้ายครั้งนั้น และได้ชี้จุดที่กูบบรรจุอัฐิเคยตั้งอยู่ ซึ่งสภาพปัจจุบันมีโรงสังกะสีตั้งอยู่ในบริเวณสวนกล้วยภายในเขตวัด

รูปปั้นท้าวสุรนารี หล่อด้วยสำริดสูง ๑.๘๕ เมตร หนัก ๓๒๕ กิโลกรัม เป็นรูปสตรีตัดผมทรงดอกกระพุ่มตามอย่างในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว มือขวากุมดาบจำหลักลวดลายสอดอยู่ในฝัก ปลายดาบจรดพื้น มือซ้ายท้าวสะเอว นุ่งผ้าขึ้นมีลายเชิง นุ่งจีบคาดเข็มขัดสะไบห่มเฉียง ยืนอยู่เหนือแท่นฐานสี่เหลี่ยม สูง ๒.๕๐ เมตร ที่ฐานมีแผ่นทองแดงจารึกข้อความเกี่ยวกับประวัติการสร้างดังนี้

แผ่นทองแดง จารึกข้อความเกี่ยวกับประวัติการสร้างอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีตั้งอยู่ที่ฐานเดิมก่อนการบูรณะใน พ.ศ. ๒๕๑๐ ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติมหาวิทยาลัย (หมายเลขทะเบียนโบราณวัตถุ ๖๓/๒๕๐๓ : ด้วยความเอื้อเฟื้อจากคุณยืนยง ตาระกา หัวหน้าพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติมหาวิทยาลัย)

โรงสังกะสีที่เห็นในภาพอยู่ติดกับหอพักสตรีจิตวิไล คือสถานที่เคยสร้างกูบบรรจุอัฐิท้าวสุรนารี (ถ่ายภาพจากถนนอักษะวงศ์)

ประวัติการสร้าง

องค์ธาตุท้าวสุรนารี

เดิมสร้างไว้ที่วัดกลาง ก่อเป็นภูเขขนาดเล็ก
บรรจุอัฐิ ภายในมีศิลาจารึกชื่อและอายุไว้
ได้ทรุดโทรมลง ทั้งอยู่ในที่คับแคบไม่สง่า
งามสมเกียรติแห่งท่านวีรสตรีนี้ เหตุนี้
พระยาภักดีพิทักษ์ (ดิศ อินทโสฬส)
และนายพันเอก พระเรีงรุภปัจจามิตร

(ทอง รักสงบ) พร้อมด้วย

ชาวเมืองนครราชสีมา พ่อค้า
คหบดี ข้าราชการ ทหาร พลเรือน
พร้อมใจกันย้ายมาสร้างขึ้นใหม่
หล่อเป็นรูปขึ้นด้วยทองแดง
มีฐานรับรองประดิษฐานไว้ยังที่นี่
เสร็จแต่ ณ วันที่ ๑๕ มกราคม

พุทธศักราช ๒๔๗๗

เพื่อเชิดชู เฉลิมศรีเมืองนครราชสีมาต่อไป
ชั่วกาลนาน”

ปัจจุบันแผ่นทองแดงนี้เก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑสถาน
แห่งชาติมหาวิทยาลัย

อันที่จริงแล้ว รูปปั้นท้าวสุรนารีก่อนที่จะปั้น
เป็นรูปที่เห็นกันตราบนานทุกวันนี้ นั้น สมเด็จพระเจ้า
บรมวงศ์เธอกรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงมีลาย
พระหัตถ์ถึงสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยา
ดำรงราชานุภาพ ลงวันที่ ๑ มกราคม ๒๔๗๗ ทูล
ถวายเรื่องการปั้นรูปท้าวสุรนารีดังปรากฏในหนังสือ
สาส์นสมเด็จ เล่ม ๔ หน้า ๒๖๖ - ๒๖๗ (พิมพ์ครั้งที่
๒ พ.ศ. ๒๕๑๕) ดังนี้

“.....จะทูลถวายเรื่องกรมศิลปากร เขากำลัง
ปั้นรูปท้าวสุรนารี คือ ท่านผู้หญิงโมกข์อยู่ ในว่าจะ
หล่อเอาไปตั้งเป็นอนุสาวรีย์ที่ประตูชัยโคราช มี
ขนาดสูง ๔ ศอกเลย ทำเป็นรูปหญิงสาวตัดผมปัก
ย่นถือดาบห่มผ้าสไบเฉียง

อนุสาวรีย์รายนี้เดิมทีพระท้าวเขียนมาปรึกษา
เกล้ากระหม่อมก่อน เป็นรูปผู้หญิงนั่งบนเตียง มี

เครื่องยศพานหมากกระโถนตั้งข้าง ๆ เกล้ากระหม่อม
ถามว่าใครทำ เขาว่าผู้แทนราษฎรนครราชสีมา
เกล้ากระหม่อมถามว่าเคยเห็นท่านหญิงโมหรือ
หน้าตาอย่างนี้หรือ ได้แต่หัวเราะ ไม่ได้คำตอบ
ถามว่าจะตั้งที่ไหน ว่าตั้งที่ประตูชัย เกล้า
กระหม่อมว่าประตูเป็นทางเดินแล้วจะเอารูปไปตั้ง
อุดเสียมิเดินไม่ได้หรือแก้หัวเราะอีก แล้วก็นำแบบ
กลับไป

ต่อมาเกล้ากระหม่อมไปที่ศิลปากรสถานเห็น
นายเฟโรจี บัณฑิตเป็นรูปผู้หญิงยืนถือดาบอยู่ตัว
เล็ก ๆ หลายตัว ทำต่าง ๆ กัน ถามว่าทำอะไร แก
บอกว่าทำผู้หญิงโคราช ใครก็ไม่รู้ที่วาระกับผู้ชายนั้น
เกล้ากระหม่อมก็เข้าใจแล้วได้แนะนำว่าเราไม่รู้จักตัว
หน้าตาเป็นอย่างไรไม่รู้ ทำไม่ได้ดอก ทำ Allegory
เป็นนางฟ้าถือดาบดีกว่า แกเห็นด้วย ต่อมาอีกสอง
สามวัน เกล้ากระหม่อมไปอีก เห็นแกปั้นไว้หน้าเอ็น
ดูดี เป็นรูปหญิงสาว ผมยาวประบ่าใส่มาลา คือ
พวงดอกไม้สด หุ่นจิบ ห่มสไบสะพักสองบ่า ยืนถือ
ดาบ เกล้ากระหม่อมเห็นก็รับรองว่าอย่างนี้ดี

มาเมื่อก่อนหน้าจะเขียนหนังสือถวายนี้ ไป
เห็นปั้นตัวเบ้อเรออย่างทีทูลมา ถามว่าทำไมไม่ทำ
เป็นรูป Allegory แกบอกว่าเขาไม่เอา”

เนื่องจากอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีมีความสำคัญ
ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี กรมศิลปากร ได้
ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานสำหรับชาติ
ดังปรากฏในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๕๔ หน้า ๒๒๘๖
วันที่ ๓ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๐ ในปี พ.ศ. ๒๕๒๘
กรมศิลปากรได้สำรวจและทำผังเพื่อกำหนดขอบ
เขตโบราณสถานควบคุมไปกับประตูชุมพล มีอาณาเขต
๓ งาน ๖๗ ตารางวา

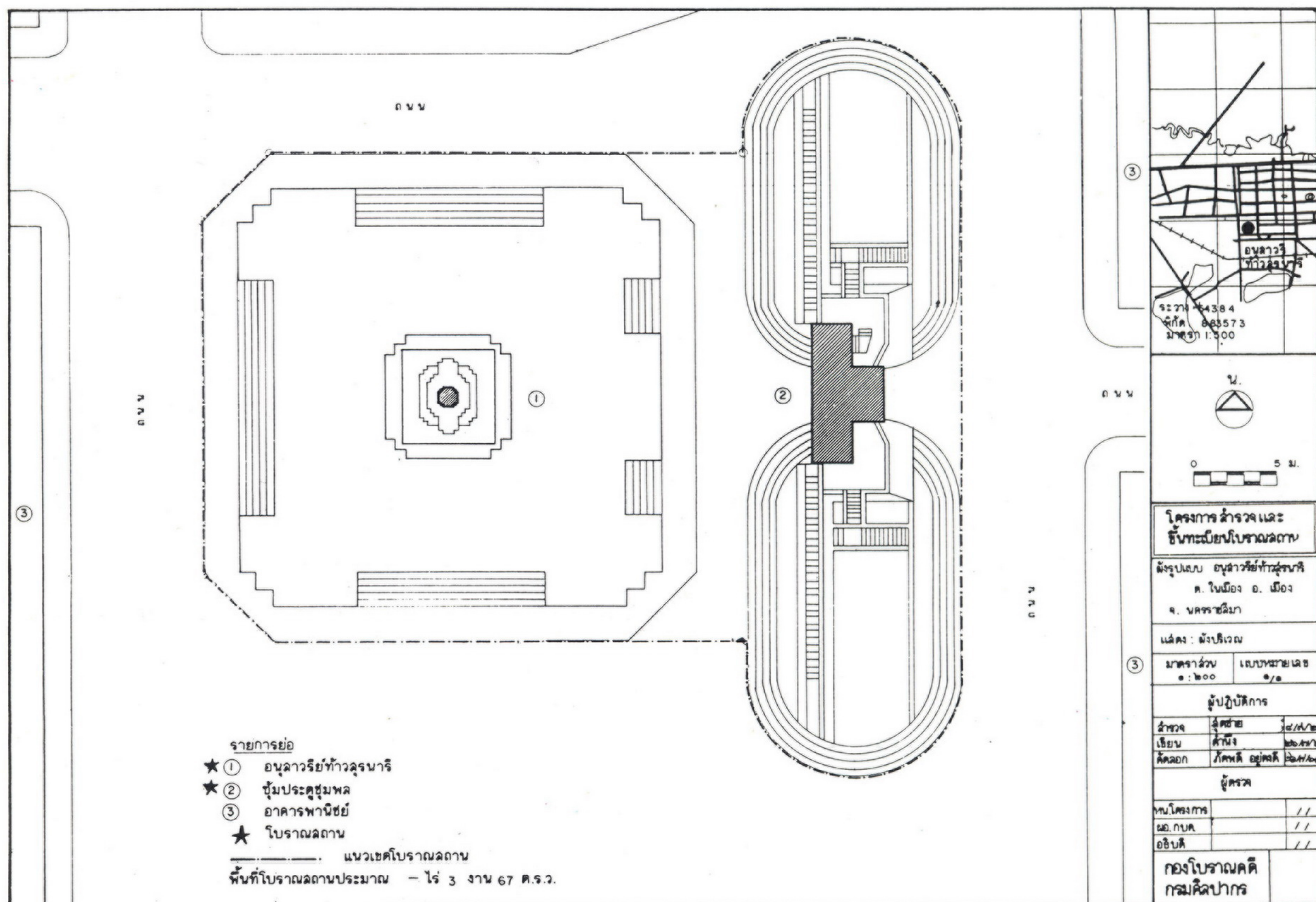
ในปี พ.ศ. ๒๕๑๐ ได้มีการบูรณะอนุสาวรีย์
ท้าวสุรนารีอีกครั้ง เนื่องจากฐานชำรุด ข้าราชการ
ประชาชนนครราชสีมาได้ร่วมใจกันสร้างงานขึ้นใหม่
ณที่เดิมให้สูงขึ้น สร้างเสร็จเมื่อวันที่ ๒๔ พฤศจิกายน
พ.ศ. ๒๕๑๐ แล้วอัญเชิญอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีขึ้น
ประดิษฐาน มีพิธีบวงสรวง และจัดขบวนแห่เฉลิม

ฉลอง รวม ๓ วัน ตั้งแต่วันที่ ๒๙ พฤศจิกายน ถึง
วันที่ ๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๐ กระทั่งปัจจุบันนี้
ในวันที่ ๒๓ มีนาคม ทุกปีทางจังหวัดนครราชสีมา
ได้จัดงานเฉลิมฉลองอนุสาวรีย์และฉลองวันแห่งชัย
ชนะ จัดเป็นงานยิ่งใหญ่ของจังหวัดนครราชสีมา

แผนผังอาณาเขตอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี และประตูล้อมรอบ ที่กรมศิลปากรประกาศ ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานอนุสรณ์สถานแห่งชาติ

บรรณานุกรม

๑. ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา, “เรื่องเมืองนครราชสีมา จากเที่ยวตามทางรถไฟ” จากรวมเรื่องเมืองนครราชสีมา. พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ นางบุญเหลือ พลราชบุรุษบำรุง. กรุงเทพฯ : ๒๕๑๑
๒. พระมหากษัตริย์ อภิชาติ. “ประวัติเมืองนครราชสีมา ท่านท้าวสุรนารี และวัดศาลาลอย” กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๓๔.
๓. ศิลปากร, กรม. “จดหมายเหตุนครราชสีมา” กรมศิลปากรจัดพิมพ์สนองคุณเจ้าพระยานครราชสีมา

สีมา (ปิ่น ณ ราชสีมา) และเจ้าพระยานครราชสีมา (ทองอินทร์ ณ ราชสีมา) กรุงเทพฯ : เทียงเกียรติการพิมพ์, พิมพ์ครั้งที่ ๔, ๒๕๒๘

๔. ศิลปากร, กรม “ประชุมพงศาวดาร เล่ม ๒๐” กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๑๐.

๕. “สาส์นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ - สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ เล่ม ๔ กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, ๒๕๑๕

บทที่ ๔

การจัดงานฉลองวันแห่งชัยชนะของท้าวสุรนารี

๑. ประวัติความเป็นมา

เมื่อท่านท้าวสุรนารีถึงแก่อสัญกรรมด้วยความชราภาพไปตามวัยของสังขาร ณ จวนของท่านที่เมืองนครราชสีมา เมื่อปีชวด พ.ศ. ๒๓๙๕ หลังจากได้ทำการฌาปนกิจสรีระร่างของท่านที่วัดศาลาลอย ซึ่งเป็นวัดที่ท่านสร้างพร้อมด้วยสวามีของท่าน ได้มีการก่อเจดีย์บรรจุอัฐิท่านไว้ที่วัดศาลาลอย มีการทำบุญอุทิศส่วนกุศลส่งให้ท่านท้าวสุรนารีในเทศกาลสงกรานต์ทุกปี

ครั้นต่อมา พ.อ.พระยาประสิทธิ์ศิลปการ (สอาด สิงหเสนี) ได้มาเป็นข้าหลวงเทศาภิบาลสำเร็จราชการมณฑลนครราชสีมา ได้ตระหนักใจถึงสติปัญญา ความสามารถอย่างอาจหาญในการรบที่ทุ่งสัมฤทธิ์ และเกียรติคุณอันสูงเด่นของท่านท้าวสุรนารี และเห็นเป็นเยี่ยงอย่างอันดีสำหรับปวงชนต่อไปภายหน้าสำหรับตน และประเทศชาติให้เป็นผลดีสืบไป จึงได้สละทุนทรัพย์ส่วนตัวของท่านสร้างกุฎุปลีเหลี่ยมสี่คูหา มียอดตอย่างยอดเยี่ยมขึ้นที่มุมวัดพระนารายณ์มหาราช (วัดกลางนคร) ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ (ทิศพายัพ) พร้อมทั้งทำสมาธิอาจารย์ปัก อยู่กลางคูหา แล้วเชิญโกศบรรจุอัฐิท่านท้าวสุรนารีมาประดิษฐานไว้ภายใต้แผ่นศิลาจารึก แล้วทำบุญเลี้ยงพระมีมหรสพฉลองเป็นประจำทุกปี

ต่อมา พ.อ. พระเรีงรุภปัจจามิตร (ทอง รักสงบ) ผู้บังคับการมณฑลทหารบกที่ ๕ และพระยากำธรพายัพทิศ (ดิศ อินทรโสฬส) ข้าหลวงประจำ

จังหวัดนครราชสีมา เห็นว่า กุฎิที่สร้างขึ้นที่วัดพระนารายณ์มหาราช ได้ชำรุดทรุดโทรมลงมาก จะบูรณะปฏิสังขรณ์ขึ้น พื้นที่ก็คับแคบ ไม่สง่างามพอที่ปวงชนจะไปเคารพสักการะให้สมเกียรติได้ ยังมีมหรสพขึ้นอีกก็ยิ่งขัดข้องมาก จึงได้ปรึกษาหารือข้าราชการทหาร พลเรือน ตำรวจ และพ่อค้าชาวนครราชสีมา เห็นพร้อมใจกันจัดการย้ายไปสร้างอนุสาวรีย์ขึ้นใหม่ที่ประตูชุมพล อันเป็นสถานที่เหมาะสมและสง่างามสมเกียรติท่านวีรสตรี เพราะวีรชนเช่นนี้ นับตั้งร้อย ๆ ปี จะมีสักคนก็แสนยากที่จะมีขึ้นได้

อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีที่ประดิษฐาน ณ ประตูชุมพลนี้ ทางกรมศิลปากร โดยอธิบดีกรมศิลปากร นายเฟโรจี และพระเทวาภิรมมิตร ได้หล่อขึ้นด้วยทองแดงรมดำขนาดรูปสูง ๑.๘๕ เมตร หล่อด้วยทองแดงหนัก ๓๒๕ กิโลกรัม ประดิษฐานอยู่เหนือไฟสี่เหลี่ยมสูง ๒.๕๐ เมตร รวมความสูงของอนุสาวรีย์นี้ ๔.๓๕ เมตร สร้างเสร็จเมื่อวันที่ ๑๕ มกราคม ๒๔๗๗

พิธีบวงสรวงดวงวิญญาณอันศักดิ์สิทธิ์ของท่านท้าวสุรนารี

เมื่อสร้างอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีเสร็จ ได้มีการตกแต่งสถานที่ประดับประดาด้วยธงทิวและโคมไฟขึ้นอย่างมากมาย และทำอย่างวิจิตรที่อนุสาวรีย์ตลอดจนปะรำและจัดอาสน์สงฆ์ ตั้งโต๊ะหมู่พร้อมด้วยเครื่องสักการะบูชาขึ้นพร้อมเสร็จ

หมายเหตุ กุฎิที่สร้างขึ้นอยู่ใกล้กับถนนสี่แยก คือ มีถนนอัมรินทร์ และถนนสุรนารีมาบรรจบกันและมีถนนประจักษ์ไปตัดที่ตรงมุมวัดพอดี ทั้งนี้เพื่อให้ปวงชนได้เห็นได้ถนัด อยู่ใกล้ทางจะได้เตือนตาเตือนใจให้แก่ผู้ที่สัญจรไปมาว่า นี่แหละอนุสาวรีย์วีรชนผู้ที่ได้ทำคุณงามความดีให้แก่ชาติบ้านเมืองอันเป็นประโยชน์ใหญ่ยิ่งไม่มีวันเลือนลบไปจากโลกนี้ตราบนานเท่าฟ้าดินจะสลาย ไว้ให้เป็นเยี่ยงอย่างทางที่ดี ซึ่งจะสถิตย์สถาพรเชิดชูเกียรติคุณท่านท้าวสุรนารีวีรสตรี ไปชั่วกาลนาน

นอกจากนี้ยังได้ตกแต่งที่ กู่ ณ วัดพระนารายณ์มหาราช (วัดกลางนคร) ปลุกศาลบวงสรวง เทพดาอารักษ์และที่สักการะดวงวิญญาณผู้กล้าหาญ ชื่นพร้อมสรรพ แล้วนิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์เย็นทั้งสองแห่งพร้อมกัน ในวันที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๗๗

ในตอนเช้าวันที่ ๑๖ มกราคม ๒๕๗๗ เมื่อเสร็จพิธีการต่าง ๆ ตลอดจนพราหมณ์ได้บวงสรวง เทพดาอารักษ์และดวงวิญญาณผู้กล้าหาญ พร้อมขอประทานอภัยทุกสถานในการแปรเปลี่ยนเคลื่อนย้ายแล้ว พราหมณ์ได้กล่าวโองการเชื้อเชิญดวงวิญญาณอันศักดิ์สิทธิ์พร้อมทั้งอัฐิธาตุของท่านท้าวสุรนารีขึ้นประดิษฐานเหนือเครื่องรองรับ ซึ่งได้จัดตกแต่งอย่างปราณีตบรรจงเป็นพิเศษ เพียบพร้อมด้วยสิ่งวิจิตรตระการตาอย่างงดงาม กองเกียรติยศทหารและลูกเสืออย่างละ ๑ กองร้อย กระทำความเคารพเดี่ยว เป่าเพลงคำนับ ๑ จบ แล้วกระบวนแห่ก็เคลื่อนจากบริเวณกู้อไปตามถนนประจักษ์ผ่านศาลเจ้าหลักเมืองแล้ว

เลี้ยวซ้ายไปตามถนนชุมพล แตรเดี่ยวเป่าเพลงเดิน
ทั้งสองข้างถนนมีประชาชนมาชมขบวนอย่างเนืองแน่น
ตลอด ๒ ข้างทาง เมื่อขบวนแห่ไปถึงอนุสาวรีย์ที่
ประตูล้อมแล้วหยุดที่หน้าอนุสาวรีย์ เจ้าหน้าที่
กล่าวคำเชื้อเชิญดวงวิญญาณและเชิญอัฐิท่านท้าว
สุรนารีขึ้นประดิษฐานยังไฟที่อนุสาวรีย์พร้อมทั้งแผ่น
ศิลาจารึก

เมื่อเชิญดวงวิญญาณและอัฐิขึ้นประดิษฐาน
เสร็จแล้ว แตรทหาร ตำรวจ นักเรียน พ่อค้า คหบดี
และประชาชนที่มาในงานได้กระทำความเคารพพร้อม
กับกองเกียรติยศ แตรเดี่ยวเป่าเพลงคำนับ ๑ จบ
เสร็จแล้วถวายอาหารบิณฑบาตรเลี้ยงพระสงฆ์จำนวน
๘๑ รูป (จำนวนเท่าชนมายุของท่านท้าวสุรนารี)

หลังจากนั้น พระยาอำมรพ่ายพิศ ข้าหลวง
ประจำจังหวัดนครราชสีมา จดรูป เทียนที่โต๊ะหมู่
บูชาสักการะอนุสาวรีย์ท่านท้าวสุรนารีแล้ว พราหมณ์
กล่าวคำเชื้อเชิญขบวนแห่ดาขบวนแถวของข้าราชการ
พลเรือน ตำรวจ ทหาร นักเรียน ประชาชนอยู่ใน

ท่าตรง ข้าหลวงประจำจังหวัดนครราชสีมากล่าวเปิดอนุสาวรีย์ มีใจความสำคัญว่า

“การส่งเสริมคุณงามความดีแต่ท่านท้าวสุรนารีที่แล้วมา ยังไม่สมที่ท่านได้บำเพ็ญประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติด้วยความกล้าหาญอย่างยิ่ง ทำการรบได้ชัยชนะแก่ข้าศึกด้วยความคิดอย่างสุขุมคัมภีรภาพ มีคุณงามความดีอย่างรุ่งโรจน์ และดีเด่นไม่มีผู้ใดเสมอเหมือน จึงสร้างอนุสาวรีย์นี้ขึ้นใหม่ให้สมเกียรติของท่าน จะได้เป็นมิ่งเมืองต่อไปชั่วกาลนาน”

เมื่อกล่าวจบข้าหลวงประจำจังหวัดนครราชสีมาได้ตัดแพรแถบปล่อยเจื่อนคลุมองค์อนุสาวรีย์ แล้วผ้าคลุมก็ค่อย ๆ เปลื้องออกเห็นรูปท่านท้าวสุรนารีอยู่ในเครื่องยศ มือขวากุมดาบยืนตระหง่านอยู่เหนือไพท้อย่างสง่าผ่าเผย กองเกียรติยศและแถวขบวนต่าง ๆ กระทำความเคารพแถวเดียวเป่าเพลงคำนับ พิณพาทย์และแถวบรรเลงเพลงมหาชัย ทุกคนที่ยืนอยู่ ณ ที่นั้น ต่างเปล่งเสียงไชโยดังสนั่นหวั่นไหว แล้วพราหมณ์อ่านโองการคาถาแล้วเบิกบายศรี เบิกแว่นจุดเทียนชัย แล้วเวียนเทียนสมโภชฉลองอนุสาวรีย์ครบ ๓ รอบแล้ว พราหมณ์ดับเทียนชัยโหมควันสักการะองค์อนุสาวรีย์ ข้าหลวงประจำจังหวัดนครราชสีมาเจิมอนุสาวรีย์ด้วยแป้งหอมพุทธมนต์ ๓ จุดที่แผ่นรองรับองค์อนุสาวรีย์ พระสงฆ์ทั้ง ๘๑ รูปสวด ไชยมงคลคาถาชะยันโต หลังจากนั้นบรรดาข้าราชการพลเรือน ตำรวจ ทหาร นักเรียน ประชาชนต่างนำดอกไม้ธูปเทียนจุดน้อมเคารพสักการะแต่ดวงวิญญาณอันกล้าหาญของท่านท้าวสุรนารี พร้อมระลึกถึงคุณงามความดีของท่านท้าวสุรนารี

นับได้ว่าท่านท้าวสุรนารีเป็นวีรสตรีที่ได้บำเพ็ญประโยชน์อันยิ่งใหญ่ให้แก่ประเทศชาติบ้านเมืองแต่โบราณกาล เป็นผู้มียกย่องคุณอย่างรุ่งโรจน์ควรได้รับความเคารพสักการะตลอดไป โดยทั่วกัน

การฉลองวันแห่งชัยชนะของท้าวสุรนารี*

การฉลองในครั้งนั้น ได้จัดให้มีมหรสพฉลองทั้งกลางวันกลางคืน ตั้งแต่วันที่ ๑๖ มกราคม ถึงวันที่ ๒๑ มกราคม ๒๔๗๗ รวม ๕ วัน ๕ คืน มี โขน ละคร เพลง ลิเก มวย หมอลำ เขมรเจียง จั้ว และอื่น ๆ แสดงอย่างครึกครื้น ยิ่งใหญ่ไพโรจน์ซึ่งไม่เคยมีปรากฏมาก่อน มีการประดับประดาไฟฟ้าที่ประตูเมืองและองค์อนุสาวรีย์อย่างเจิดจ้า เหมือนเป็นกลางวัน นอกจากนี้ยังมีดอกไม้พุ่ม ดอกไม้กระถาง ประทัด ต้นปักรอบอนุสาวรีย์ ซึ่งประธานของงานจะไปจุด

* อนุสาวรีย์ท่านท้าวสุรนารีกระทำพิธีเปิดสมโภชเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๗ และ คณะกรรมการจังหวัดนครราชสีมา ได้จัดพิธีฉลองประจำปีเสมอมา ตั้งแต่ปี ๒๔๗๘-๒๔๘๔ และได้มอบให้คณะเทศมนตรีเมืองนครราชสีมาเป็นผู้ดำเนินการจัดการฉลองประจำปี ตั้งแต่ปี ๒๔๘๕ - ๒๔๙๓ ต่อมา มท. ได้มีคำสั่งให้คณะกรรมการจังหวัดนครราชสีมา รับโอนงานฉลองประจำปีอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีจากเทศบาลเมืองนครราชสีมา มาจัดทำตั้งแต่ปี ๒๔๙๔ จนถึงปัจจุบัน

สักการะท่านท้าวสุรนารี เวลา ๒๐.๐๐ น. ทุกคืนตลอดงาน มีการจุดพลุ ตะไล สักการะเสียงดังสนั่นหวั่นไหวทั้ง ๕ คับ

เมื่อเสร็จงานฉลองในปี ๒๔๗๗ แล้ว ได้มีการประชุมคณะกรรมการประกอบด้วย ข้าราชการ ทหาร พลเรือน ตำรวจ พ่อค้าคหบดี และประชาชน

ชาวนครราชสีมา ประกาศหรือกำหนดวันทำการฉลองและสักการะอนุสาวรีย์ประจำปี ปีละครั้ง โดยกำหนดวันขึ้น ๑๒ ค่ำ เดือน ๔ ถึงวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๔ เป็นงานฉลองอนุสาวรีย์

๒. การจัดพิธีเปิดงานฉลองวันแห่งชัยชนะของท้าวสุรนารีและพิธีบวงสรวงดวงวิญญาณท่านท้าวสุรนารี

ปัจจุบันจังหวัดนครราชสีมาได้กำหนดจัดงานฉลองวันแห่งชัยชนะของท้าวสุรนารีเป็นประจำทุกปี ในระหว่างวันที่ ๒๓ มีนาคม - ๓ เมษายน ณ บริเวณลานอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีไปจนถึงสนามหน้าศาลากลางจังหวัดนครราชสีมา โดยมีกิจกรรมในงานดังนี้

๑. การจัดนิทรรศการแสดงความก้าวหน้าของการพัฒนาจังหวัดนครราชสีมา ในทุกด้าน เช่น โครงสร้างพื้นฐาน อุตสาหกรรม การศึกษา การสื่อสาร เทคโนโลยีสมัยใหม่ การท่องเที่ยวทั้งภาครัฐและเอกชน

๒. การจัดจำหน่ายสินค้าของดีเมืองโคราช

๓. การจัดกิจกรรมอื่น ๆ ประกอบด้วย

- พิธีบวงสรวงดวงวิญญาณท่านท้าวสุรนารี
- การจุดพลุ ๔ มุมเมือง
- การจัดขบวนลูกหลานย่าโม
- การแสดงบนเวทีกลาง เช่นการประกวดนางสาวนครราชสีมา การแสดงดนตรี
- การแสดงมหรสพ มีภาพยนตร์ ลิเก เพลงโคราช รำวง สวนสนุก
- การประกวดและการแข่งขันกีฬา เช่น การประกวดสุขภาพ การประกวดพระเครื่อง การประกวดผลิตผลทาง

การเกษตร การประกวดผ้าไหม การ
ประกวดภาพถ่าย การประกวดภาพวาด
การประกวดแมวสีสวาดไทย การ
แข่งขันเทเบิลเทนนิส เป็นต้น

พิธีเปิดงานฉลองวันแห่งชัยชนะของท้าวสุรนารี
และพิธีบวงสรวงดวงวิญญาณท่านท้าวสุรนารีมี
กำหนดการพิธีและกล่าวสดุดีวีรกรรมท่านท้าวสุรนารี
ดังนี้

๓. การจัดงานฉลองวันแห่ง ชัยชนะของท้าวสุรนารี ประจำปี ๒๕๓๗ และพิธี ฉลองครบ ๖๐ ปีอนุสาวรีย์ ท้าวสุรนารี

เนื่องจากในปี ๒๕๓๗ เป็นปีที่ครบ ๖๐ ปี
การก่อสร้างอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี ที่ประตูลุมพล
(อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี สร้างเสร็จเมื่อ ๑๕ มกราคม
๒๔๗๗) จังหวัดนครราชสีมาจึงได้กำหนดจัดงาน
ฉลองวันแห่งชัยชนะของท้าวสุรนารี และพิธีฉลองครบ
๖๐ ปีอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี ให้ยิ่งใหญ่ไพโรจน์กว่า
ทุกปีที่ผ่านมา โดยกำหนดกิจกรรมในงานดังนี้

๑. พิธีบวงสรวงดวงวิญญาณอันศักดิ์สิทธิ์
ของท่านท้าวสุรนารี

๒. การจัดนิทรรศการของหน่วยงานราชการ
รัฐวิสาหกิจ และเอกชน ประเภทต่าง ๆ
คือ

- การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ
การแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม
- การแสดงความก้าวหน้าของเทคโนโลยีทาง
อุตสาหกรรม เกษตร พาณิชยกรรม
และการศึกษา
- การแสดงวิวัฒนาการ ขนบธรรมเนียม-

นิยมประเพณี การเป็นอยู่ของชาว
โคราชในอดีต ถึงปัจจุบัน

- การส่งเสริมพัฒนา แนวอาชีวะ
และการพัฒนาคุณภาพชีวิต

๓. การแสดงมหรสพ และบันเทิง ทั้งภาค-
กลางวันและกลางคืน ประกอบด้วย

มหรสพ มีลิเก ภาพยนตร์ เพลงโคราช

เวทีกลาง มีการประกวดนางสาวนคร-
ราชสีมา การแสดงดนตรี
ลูกทุ่งการแสดงของนักเรียน
นักศึกษา และหน่วยงาน
ภาครัฐ เอกชน การ
แสดงของกลุ่มผู้มีอาชีพบันเทิง
การประกวดร้องเพลง การ
ประกวดผลิตผลทางการ -
เกษตร การประกวดสุขภาพ
เด็ก และอื่น ๆ

กีฬา การแข่งขันตระกร้อ
วอลเลย์บอล กอล์ฟ

๔. การแสดง แสง สี เสียง

- การแสดงตำนานวีรกรรมท้าวสุรนารีโดยนักแสดงอาชีพ ถ่ายทอดสด
- การเก็บตัวของผู้เข้าประกวดนางสาวไทย ประจำปี ๒๕๓๗ ที่โคราช
- การจุดพลุ ๔ มุมเมือง
- การวิ่งคบไฟจาก ๔ ทิศ ของชาวบ้านที่เป็นผู้หญิง และนางสาวไทย ๔ สมัย

๕. การแสดงขบวนลูกหลานย่าโม

ฉลองครบ ๖๐ ปี อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี ๖ ขบวน ดังนี้

๑. ขบวนแผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง เป็นขบวนแห่พระพุทธ พระเกจิอาจารย์ของเมืองโคราช เช่น หลวงพ่อคุณ หลวงปู่nil
๒. ขบวนกลุ่มอำเภอกองสถานศึกษา เช่น เทศกาลเที่ยวพืชมาย บัวไหมบัวใหญ่ ขบวนเด็ก ๆ (พันธุ์มีสุข)
๓. ขบวนของแปลก ๆ ๔ ภาค การเชิดสิงโต บ้องไฟ หนังสติ่ง
๔. ขบวนคนดีศรีโคราช รวบรวมนักมวย นักร้อง นักแสดงที่มีชื่อเสียงชาวโคราช
๕. ขบวนของดีเมืองโคราช ด้านอุตสาหกรรม เกษตร พาณิชยกรรม

๖. ขบวนแสดงเอกลักษณ์ของโคราช เช่น ขบวนผู้แสดงลิเก ขบวนผู้แสดงเพลงโคราช

๖. การประดับโคมไฟฉลอง ๖๐ ปี อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี

มีการตกแต่งประดับโคมไฟทั่วเมืองโคราช ฉลอง ๖๐ ปี อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีตามสถานที่ต่าง ๆ ดังนี้

- บริเวณเสาไฟฟ้า และกำแพงรอบอนุสรณ์สถาน
- ชุมประตูเมือง ๓ แห่ง คูเมือง ๑๗ แห่ง
- สถานที่ราชการทุกแห่ง
- บริเวณทางเข้าเมือง หอนาฬิกา
- สะพานลอยรอบเมืองหน้าห้างสรรพสินค้า
- บ้านเรือน ร้านค้า ทุกหลัง

นอกจากนี้จังหวัดได้จัดทำของที่ระลึกในการจัดงานครั้งนี้ คือ

๑. จัดทำหนังสือที่ระลึกครบ ๖๐ ปี อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี
๒. จัดสร้างเหรียญท้าวสุรนารี ฉลองครบ ๖๐ ปี อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี และสร้างรูปหล่อท้าวสุรนารี ประเภทตั้งบูชา ให้ผู้สนใจได้เช่าบูชาไว้เป็นที่ระลึกและสิริมงคลด้วย

บทที่ ๕

การจัดสร้างเหรียญท้าวสุรนารีครบ ๖๐ ปี

นายสุนนท์ คชพลายุทธ์

อัยการฎีกา เขต ๓

งานฉลองอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีกำเนิดขึ้นครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๗ โดยข้าราชการ พ่อค้า ประชาชน ชาวจังหวัดนครราชสีมา ร่วมกันจัดขึ้นเพื่อฉลองการประดิษฐานอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีที่หน้าประตูชุมพล ถึง ๗ วัน ๗ คืน เริ่มงานตั้งแต่วันที่ ๒๓ มีนาคม ซึ่งถือว่าเป็นวันแห่งชัยชนะของท้าวสุรนารีที่นำชาวเมืองนครราชสีมาสู้รบกับกองทัพของเจ้าอนุ-รุทราช ผู้ครองนครเวียงจันทน์ จนเข้าศึกพ่ายแพ้และถอยทัพกลับไปเมื่อวันที่ ๒๓ มีนาคม ๒๓๖๙ ต่อมาได้จัดงานฉลองอนุสาวรีย์ในช่วงเวลาดังกล่าวเป็นประเพณีมาจนถึงทุกวันนี้

ในงานฉลองอนุสาวรีย์ฯ ครั้งแรกนั้น จังหวัดนครราชสีมาได้จัดสร้างเหรียญที่ระลึกขึ้นเป็นเหรียญรุ่นแรกแจกแก่ผู้มาร่วมงาน ลักษณะเหรียญรูปทรงสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัด มีเนื้อทองคำ เงิน และทองแดง ผู้ที่ได้รับเหรียญดังกล่าวไปไว้บูชาได้รับโชคลาภและเจริญรุ่งเรืองตลอดจนแคล้วคลาดจากภยันตรายต่าง ๆ ชาวจังหวัดนครราชสีมาและบุคคลทั่วไปต่างเสาะแสวงหาเหรียญดังกล่าวมาไว้บูชาเพื่อเป็นศิริมงคล ในแควดวงพระเครื่องและเหรียญคณาจารย์ของจังหวัดนครราชสีมาได้ยกย่องเหรียญย่าโม พ.ศ. ๒๔๗๗ ว่าเป็นสุดยอดแห่งเหรียญที่หายาก และเป็นเหรียญหนึ่งในจำนวนเหรียญเบญจภาคีของจังหวัดนครราชสีมา ปัจจุบันเหรียญเงินมีราคาเช่าบูชากันประมาณ ๑๐๐,๐๐๐ บาท

นับแต่ปี พ.ศ. ๒๔๗๗ ตลอดมาจนถึงปี พ.ศ. ๒๕๓๗ นี้ อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีได้ประดิษฐานมาเป็นเวลานานถึง ๖๐ ปี จังหวัดนครราชสีมาถือเป็นนิมิต

หมายและศิริมงคลยิ่ง จึงได้จัดงานฉลองอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีในปีนี้เป็นกรณีพิเศษ และได้จัดสร้างเหรียญที่ระลึกในวาระอันสำคัญครั้งนี้ด้วย โดยได้มีคำสั่งที่ ๔๗/๘๓/๒๕๓๖ ลงวันที่ ๒๖ ตุลาคม ๒๕๓๖ เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการจัดสร้างเหรียญท้าวสุรนารีฉลองครบ ๖๐ ปีขึ้น คณะกรรมการฝ่ายจัดสร้างเหรียญ ซึ่งมีหน้าที่กำหนดรูปแบบ ขนาด ชนิดของเหรียญ จัดพิธีพุทธาภิเษก ตรวจสอบ และเก็บรักษาเหรียญได้ประชุมกันครั้งแรกเมื่อวันที่ ๔ พฤศจิกายน ๒๕๓๖ โดยนายโยธิน เมธชนัน รองผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธานที่ประชุมได้ลงมติในสาระสำคัญดังนี้

๑. วัตถุประสงค์ของการจัดสร้าง

๑.๑ เพื่อเป็นที่ระลึกในโอกาสการก่อสร้างอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี ครบ ๖๐ ปี

๑.๒ เพื่อยกย่องเกียรติคุณ วีรกรรม สติปัญญา และความกล้าหาญของท้าวสุรนารี ให้บุคคลรุ่นหลังเกิดความภูมิใจและยึดถือเป็นแบบอย่าง

๑.๓ เพื่อเป็นศูนย์รวมแห่งความรัก ความสามัคคี ของปวงชนให้เกิดความผูกพันที่ดีต่อกัน โดยมีวัตถุมงคลเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวและสักการะบูชา

๑.๔ เพื่อนำเงินรายได้สมทบทุนสร้างอนุสรณ์สถานวีรกรรมท้าวสุรนารี

๒. ให้กำหนดรูปแบบและขนาดของเหรียญ เช่นเดียวกับเหรียญรุ่นแรกซึ่งสร้างในปี พ.ศ. ๒๔๗๗ เพราะเป็นเหรียญที่มีเอกลักษณ์พิเศษแตกต่างจากเหรียญวัตถุมงคลอื่น ๆ คือมีรูปทรงสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัด ขนาดพอเหมาะกับการมีไว้บูชาติดตัว โดยเฉพาะ ความประณีตสวยงามของเหรียญยากที่

จะหาเหรียญใดงามเสมอเหมือนได้ นอกจากนี้ยังเป็นการอนุรักษ์ รูปแบบของเหรียญรุ่นแรกซึ่งเป็นสิ่งล้ำค่าของจังหวัดนครราชสีมาไว้อีกด้วย ด้านหน้าและด้านหลังเหรียญ ให้คงลักษณะเดิมไว้ คงเปลี่ยนแปลงเฉพาะข้อความด้านหลังเหรียญจากเดิมที่ว่า **“ที่ระลึกในงานฉลองอนุสาวรีย์ ท้าวสุรนารี พ.ศ. ๒๔๗๗”** เป็นว่า **“งานฉลองอนุสาวรีย์ ท้าวสุรนารี ๖๐ ปี พ.ศ. ๒๕๓๗”**

๓. จัดสร้างเป็นเหรียญโลหะ ๓ ชนิด คือ

ก. เหรียญทองคำ ๓๓๖ เหรียญ หมายถึงระยะเวลาที่ท้าวสุรนารีมีชัยชนะในการรบเมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๙ จนถึง พ.ศ. ๒๕๓๗ เป็นเวลา ๑๖๘ ปี ในการรบครั้งนั้นมีบุคคลสำคัญ ๒ ท่าน คือคุณหญิงโม และนางสาวบุญเหลือ จึงนำเลข ๒ ไปคูณจำนวนปีที่รบชนะจนถึงปัจจุบัน (๑๖๘ คูณ ๒ เท่ากับ ๓๓๖)

ข. เหรียญเงินจำนวน ๒,๕๓๗ เหรียญ หมายถึงปีที่จัดสร้างเหรียญรุ่นนี้

ค. เหรียญทองแดง จำนวน ๑๐,๐๘๐ เหรียญ หมายถึง ระยะเวลาที่ท้าวสุรนารีมีชัยชนะในการรบเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๖๙ จนถึง พ.ศ. ๒๕๓๗ เป็นระยะเวลา ๑๖๘ ปี คูณด้วยระยะเวลาก่อสร้างอนุสาวรีย์ฯ จนถึงปัจจุบันรวม ๖๐ ปี (๑๖๘ คูณด้วย ๖๐ เท่ากับ ๑๐,๐๘๐)

๔. ให้กองกษาปณ์ กรมธนารักษ์ เป็นผู้ออกแบบและผลิตเหรียญดังกล่าว โดยมอบหมายให้นายสุทัศน์ เอ็มแย้ม สัตวแพทย์ ๖ สำนักงานปศุสัตว์เขต ๓ เป็นผู้ติดต่อประสานงานกับกองกษาปณ์ กรมธนารักษ์

๕. กำหนดพิธีพุทธาภิเษกวันที่ ๒๔ มีนาคม ๒๕๓๗ ณ อุโบสถวัดสุทธจินดา ให้สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดนครราชสีมา มีหน้าที่นิมนต์เกจิอาจารย์และจัดพิธีพุทธาภิเษก(ต่อมาได้เปลี่ยนแปลงสถานที่เป็นบริเวณอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี)

กองกษาปณ์ กรมธนารักษ์ ได้ออกแบบเหรียญมาให้ตรวจสอบ มีการแก้ไขแบบเหรียญถึงสามครั้ง ในที่สุดวันที่ ๗ ธันวาคม ๒๕๓๖ จึงได้แบบเหรียญที่เกือบจะสมบูรณ์ดังนี้

แบบเหรียญที่ระลึก ฉลองอณูสาวรีย์ ท้าวสุรนารี ๖๐ ปี

ด้านหน้า

ด้านหลัง

ขนาดเท่าจริง
สูง ๓.๔ ซม.

ฝ่ายศิลป และออกแบบ กองกษาปณ์

รูปแบบลายเส้นดังกล่าวเป็นมุมมองจากพื้นด้านล่างเงยขึ้นไปทีรูปอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีจึงไม่เห็นส่วนของเท้าและนิ้วเท้าเพราะแทนที่ประดิษฐานอนุสาวรีย์บังสายตาไว้ แต่เหรียญรุ่นแรกมีรายละเอียดให้เห็นเท้าของย่าโมได้ชัดเจน จึงได้ขอแก้ไขแบบให้มีส่วนของเท้าและนิ้วเท้าปรากฏด้วย ส่วนรายละเอียดอื่น ๆ สวยงามและเหมาะสมดีแล้วผู้ออกแบบยืนยันว่าจะแก้ไขในหุ่นปั้นให้มองเห็นเท้าย่าโมตามที่ต้องการ

ในระหว่างการออกแบบเหรียญดังกล่าว กรมธนารักษ์ได้มีหนังสือที่ กค. ๐๔๐๒/๒๔๖ ลงวันที่ ๑๓ ธันวาคม ๒๕๓๖ เสนอราคาค่าจัดทำเหรียญพร้อมทั้งระบุรายละเอียดเกี่ยวกับโลหะและน้ำหนักของเหรียญดังนี้

- เหรียญทองคำ ทำด้วยทองคำ ๙๐ % ขนาดความสูง ๓.๔ ซม. น้ำหนักประมาณ ๑๘ กรัม
- เหรียญเงิน ทำด้วยเงิน ๙๒.๕ % ขนาดความสูง ๓.๔ ซม. น้ำหนักประมาณ ๑๒ กรัม
- เหรียญทองแดง ขนาดความสูง ๓.๔ ซม. น้ำหนักประมาณ ๙ กรัม

ทั้งนี้ให้ผู้ว่าจ้างวางเงินมัดจำล่วงหน้า ๕๐ % ของราคาที่ตกลง ที่เหลือชำระเมื่อรับของแล้ว

วันที่ ๒๘ ธันวาคม ๒๕๓๖ คณะกรรมการฝ่ายจัดสร้างเหรียญได้ประชุมครั้งที่ ๒ มีมติดังนี้

๑. ให้สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดนิมนต์เกจิอาจารย์ในจังหวัดนครราชสีมาที่บุคคลทั่วไปให้การยกย่องเป็นพิเศษทุกรูป และให้นิมนต์เกจิอาจารย์จังหวัดอื่นมาร่วมพิธีพุทธาภิเษกด้วยตามความเหมาะสม ให้แจ้งผลการดำเนินงานภายในวันที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๓๗ เพื่อจะได้นำรายชื่อคณาจารย์ไปจัดทำแผ่นพับประชาสัมพันธ์ต่อไป

๒. เปิดรับจองเหรียญได้ตั้งแต่วันที่ ๒๐ มกราคม ๒๕๓๗ ณ ที่ทำการปกครองจังหวัดนครราชสีมาแห่งเดียว (ต่อมาได้แบ่งส่วนให้ที่ว่าการอำเภอทุกอำเภอรับจองเฉพาะเหรียญทองแดง เพื่อ

อำนวยความสะดวกแก่ประชาชนในต่างอำเภอ)

๓. กำหนดราคาเหรียญที่ให้จองดังนี้

- เหรียญทองคำ จัดเป็นชุด ๓ เหรียญ (ทองคำ เงิน ทองแดง) พร้อมกล่องหนังตามรูปแบบและขนาดของกรมธนารักษ์ ชุดละ ๑๓,๙๙๙ บาท
- เหรียญเงิน พร้อมกล่องหนังตามรูปแบบและขนาดของกรมธนารักษ์เหรียญละ ๖๙๙ บาท
- เหรียญทองแดง พร้อมกล่องพลาสติกบุกำมะหยี่เหรียญละ ๔๙ บาท

ให้ชำระเงินวันสั่งจอง ๕๐ % ของแต่ละรายการ ส่วนที่เหลือชำระวันรับเหรียญ

๔. ให้จัดสร้างรูปหล่อบูชาท้าวสุรนารีในวาระพิเศษครั้งนี้ด้วย ได้มอบหมายให้นายสุทัศน์ เอ็มแย้ม เป็นผู้ไปติดต่อประสานงาน แล้วรายงานผลโดยด่วนเพราะเป็นเวลากะชั้นชิดกับการจัดงานมาก

๕. การจองเหรียญเป็นไปตามลำดับก่อนหลัง ผู้จองได้รับเหรียญตามลำดับหมายเลขที่สั่งจอง ไม่มีการจองเหรียญหมายเลขที่นิยมไว้ล่วงหน้า

ในวันที่ ๑๐ มกราคม ๒๕๓๗ จังหวัดนครราชสีมาได้ส่งเงินมัดจำล่วงหน้า ๕๐ % ของราคาจัดทำเป็นเงิน ๑,๕๖๗,๘๘๕ บาท ให้แก่กรมธนารักษ์

เนื่องจากจำนวนเหรียญที่สร้างน้อยแต่มีผู้สนใจต้องการเช่าบูชาเหรียญรุ่นนี้เป็นจำนวนมาก ประสงค์จะให้ผลิตเหรียญเพิ่มขึ้นอีก จังหวัดนครราชสีมาจึงได้มีหนังสือที่ นม ๐๐๑๖.๑/๑๘๖๔ ลงวันที่ ๑๔ มกราคม ๒๕๓๗ ถึงกรมธนารักษ์เพื่อขอความอนุเคราะห์ให้ผลิตเหรียญเพิ่มเฉพาะเหรียญทองคำและเหรียญทองแดง โดยเหรียญทองคำเดิม ๓๓๖ เหรียญ ขอเพิ่มเป็น ๙๙๙ เหรียญ (เลข ๙ หมายถึงถึงความเจริญก้าวหน้ายิ่ง ๆ ขึ้นไป) เหรียญทองแดงเดิม ๑๐,๐๘๐ เหรียญ เพิ่มเป็น ๖๐,๐๐๐ เหรียญ (เลข ๖๐ ข้างหน้าหมายถึงงานฉลองอนุสาวรีย์ ๖๐ ปี) สำหรับรูปหล่อบูชาได้รับรายงานจากนายสุทัศน์ เอ็มแย้ม ว่าช่างของกรมศิลปากร รับเป็นผู้ออกแบบและผลิตให้ คณะกรรมการฯ ได้กำหนดขนาดส่วนสูง

ของรูปหล่อบูชาจากศิระระจรดเท้า ๖๐ ซม. และจัดสร้างจำนวน ๕๕๕ รูปให้เข้าบูชารูปละ ๓,๕๕๕ บาท
ประมาณกลางเดือนมกราคม ๒๕๓๗ นายสุทัศน์ เอ็มแย้ม ได้นำภาพถ่ายของเหรียญทองคำตัวอย่างมาให้พิจารณา คณะกรรมการฝ่ายจัดสร้างพอใจในรูปแบบของเหรียญมาก เนื่องจากมีรายละเอียดสวยงาม คมชัด รูปคุณย่ามีชีวิตชีวาและ

มีเสน่ห์อย่างลึกซึ้งล้าสมัยฝีมือช่างหลวงที่ประชาชนยอมรับตลอดมา ผู้ที่เห็นภาพเหรียญตัวอย่างดังกล่าวต่างชมเป็นเสียงเดียวกันว่าสวยงามมากและสวยงามกว่าทุก ๆ รุ่น ทำให้คณะทำงานมีความภูมิใจและหายเหนื่อยเป็นปลิดทิ้ง ผู้เขียนได้นำภาพของเหรียญรุ่นนี้กับภาพถ่ายของเหรียญรุ่นแรก พ.ศ. ๒๕๓๗ มาให้พิจารณาเปรียบเทียบดังนี้

เหรียญท้าวสุรนารี พ.ศ. ๒๕๓๗
ด้านหน้า

เหรียญท้าวสุรนารี ฉลอง ๖๐ ปี พ.ศ. ๒๕๓๗
ด้านหน้า

ด้านหลัง

ด้านหลัง

ในความเห็นของผู้เขียนยกย่องให้เหรียญรุ่นฉลองอนุสาวรีย์ ๖๐ ปี นี้ ว่าเป็นเหรียญที่สวยงามกว่าเหรียญรุ่นแรก โดยเฉพาะรูปของคุนย่าได้สัดส่วน ประณีต งดงาม ใกล้เคียงกับต้นแบบของอนุสาวรีย์ ท้าวสุรนารีที่ประดิษฐานอยู่หน้าประตูชุมพล เหรียญรุ่นแรกคงออกแบบไปตามจินตนาการของช่างเอง เพราะขณะนั้นยังไม่มีรูปอนุสาวรีย์ฯ ให้ยึดถือเป็นแบบอย่าง ใบหน้าของคุนย่า ลำคอและส่วนของไหล่ ยังไม่สู้จะกลมกลืนกันนัก สำหรับส่วนหน้าอกก็ให้ความรู้สึกต่อผู้พบเห็นน้อยไป

รายนามคณาจารย์ที่ตอบรับนิมนต์มาทำพิธี พุทธภิเษก เหรียญรุ่นฉลองอนุสาวรีย์ ๖๐ ปี

๑. พระเทพวรालังการ
วัดสุทธจินดา อ.เมืองฯ จ. นครราชสีมา
๒. พระราชสังวรญาณ (หลวงปู่พุทธ ฐานิโย)
วัดป่าศาลวัน อ.เมืองฯ จ.นครราชสีมา
๓. พระญาณวิทยาคมเถร (หลวงปู่คุณ)
วัดบ้านไร่ อ.ด่านขุนทด จ.นครราชสีมา
๔. พระครูคงคนครพิทักษ์ (หลวงพ่อคง)
วัดตะคร้อ อ.คง จ.นครราชสีมา
๕. พระครูนครธรรมโมหิต (หลวงปู่นิล)
วัดครบุรี อ.ครบุรี จ.นครราชสีมา
๖. พระครูอุดมศิลาภรณ์ (หลวงพ่อเสาร์)
วัดกุดเวียง อ.สูงเนิน จ.นครราชสีมา
๗. พระครูโพธิเชมากร (หลวงพ่อเย็น)
วัดโพธิ์ อ.เมืองฯ จ.นครราชสีมา
๘. พระครูไพศาลสมณกิจ (หลวงพ่อดี)
วัดหนองจอก อ.เมืองฯ จ.นครราชสีมา
๙. พระครูผาสุกิจวิมล (หลวงพ่อสำราญ)
วัดหงษ์ (สวนหมาก) อ.เมืองฯ จ.นครราชสีมา
๑๐. พระเทพสิทธิญาณรังสี (หลวงตาจันทร์)
วัดป่าชัยรังสี จังหวัดสมุทรสาคร
๑๑. พระเทพชลธารมณี (หลวงพ่อวิเชียร)
วัดเครือวัลย์ จ.ชลบุรี
๑๒. พระราชสันตศกาจารย์ (หลวงพ่อฟุ่ม)
วัดเนินหอม จ.ปราจีนบุรี

๑๓. พระราชสังวรอุดม (หลวงปู่ศรี)
วัดป่ากุง จ.ร้อยเอ็ด
๑๔. พระสุนทรธรรมกร (หลวงปู่คำพันธ์)
วัดธาตุมหาชัย จ.นครพนม
๑๕. พระครูโสภณวิสุทธิ (หลวงพ่อเกลี้ยง)
วัดวิสุทธิโสภณ จ.ศรีสะเกษ
๑๖. พระครูอดิสรกัจจาท
วัดทางกระบือ จ.นครนายก
๑๗. พระครูนิมมานโกวิท (หลวงพ่อดำ)
วัดธาตุทอง จังหวัดอุดรธานี
๑๘. พระครูวรพจน์ภิธาน
วัดชุมพล จังหวัดขอนแก่น

บุคคลที่อยู่เบื้องหลังแห่งความสำเร็จใน
การสร้างเหรียญท้าวสุรนารีรุ่นฉลองอนุสาวรีย์
๖๐ ปี และ รูปหล่อบูชาท้าวสุรนารีขนาด ๖๐
ซม. ที่ควรนำมากล่าวถึงคือ

ก. เหรียญท้าวสุรนารีรุ่นฉลอง ๖๐ ปี

๑. นายพนม บุญศิลป์ ตำแหน่ง ช่างเขียน
กองกาษาปณ์ กรมธนารักษ์

เป็นผู้เขียนแบบเหรียญ

เกิดเมื่อวันที่ ๒๑ พฤษภาคม ๒๔๙๙
ต.ห้วยทรายเหนือ อ.ชะอำ จ.เพชรบุรี
การศึกษา วิทยาเขตเพาะช่าง (วิชาเอก
ออกแบบผลิตภัณฑ์)

ผลงานที่ได้รับการยกย่อง

- ๑.๑ รางวัลชนะเลิศการประกวดปั้นดินเหนียว
ในงานประจำปีจังหวัดเพชรบุรี
- ๑.๒ รางวัลที่ ๓ การประกวดสัญลักษณ์
ครบรอบร้อยปี หอไอเฟล (ฝรั่งเศส)
- ๑.๓ รางวัลชนะเลิศประกวดสัญลักษณ์
สหวิทยาลัยทวารวดี
- ๑.๔ รางวัลชนะเลิศ ประกวดสัญลักษณ์
ครบรอบ ๗๐๐ ปีเชียงใหม่
- ๑.๕ รางวัลชนะเลิศ ประกวดเหรียญประจำ
จังหวัด รวม ๒๒ จังหวัด

๒. นายธรรมบุญ แก้วสว่าง

ตำแหน่ง ประติมากร กองสถาปณ์ กรมธนารักษ์

เป็นผู้ปั้นแบบเหรียญ

เกิดเมื่อวันที่ ๑๓ มิถุนายน ๒๕๑๑ ที่ กรุงเทพมหานคร

การศึกษา สาขาวิชา จิตรกรรม, ประติมากรรม ภาพพิมพ์ (วิชาเอกประติมากรรม) มหาวิทยาลัย ศิลปากร

ข. รูปหล่อบูชาท้าวสุรนารี ขนาด ๖๐ ซม.

นายเฉลิม วงศ์แววดี (ช่างเล็ก)

เป็นผู้ปั้นแบบรูปหล่อบูชา

เกิดเมื่อวันที่ ๒๑ กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๑ (อายุ ๕๖ ปี) ที่บ้านพรานนก บิดาพื้นเพเป็นชาวอำเภอ แกลง จังหวัดระยอง มาประกอบอาชีพช่างไม้ใน กรุงเทพมหานครในวัยเด็กเรียนหนังสือจบชั้นมัธยมต้น ที่โรงเรียนพระนครวิทยา

เริ่มงานปั้นตั้งแต่อายุ ๒๑ ปี โดยเข้าฝึกงาน กับอาจารย์มนตรี พัฒนากุล หรืออาจารย์มาลี โดยรับหน้าที่เป็นช่างขัดแต่งพระพุทธรูป ประกอบ กับมีใจรักในงานปั้นแบบอาจารย์มาลีเห็นแววในทางนี้ จึงให้คำแนะนำถ่ายทอดวิชาปั้นหุ่นขี้ผึ้งให้ ประมาณ ปี พ.ศ. ๒๕๑๐ ออกรับงานปั้นเต็มตัวทั้งรูปเหมือน และพระพุทธรูปมีผลงานมากมาย ต่อมาเปิดโรงหล่อ ของตนเองรับงานปั้นและหล่อไปพร้อม ๆ กัน ปัจจุบัน เนื่องจากมีงานภารกิจมากจึงไม่ได้รับงานปั้นอีกแล้ว

สำหรับงานปั้นรูปคุณย่า หาช่างรับปั้นยาก เพราะมีเวลาในการทำงานในช่วงเวลาจำกัดเพียง ๒-๓ สัปดาห์ อีกทั้งเป็นการปั้นหล่อแบบฝีมืออาจารย์ ศิลป์ พีระศรี ซึ่งนับเป็นงานชิ้นเอกของท่าน โอกาส ที่จะให้ละม้ายค่อนข้างยาก งานนี้จึงเป็นงานที่ยาก เป็นงานที่ทำทนาย ทั้งเป็นวาระอันเป็นมงคล ในงาน ฉลอง ๖๐ ปี อนุสาวรีย์ และเพราะศรัทธาในคุณ งามความดีของคุณย่า จึงเกิดแรงบันดาลใจที่จะทำ

งานชิ้นนี้ เพื่อเป็นเกียรติประวัติ และความภาคภูมิใจ ที่ได้อาสาฯ งานจึงออกมาอย่างที่เราเห็น

เหรียญท้าวสุรนารีมีผู้จัดสร้างหลายรุ่น แต่ ละรุ่นผู้ออกแบบและผลิตเหรียญเป็นช่างของเอกชน ทั้งสิ้น การที่จังหวัดนครราชสีมาได้รับความ อนุเคราะห์จากกองสถาปณ์ กรมธนารักษ์ ออกแบบ และผลิตเหรียญ รุ่นฉลอง ๖๐ ปี นี้ นับเป็นเกียรติ แก่จังหวัด และสร้างความภูมิใจแก่ชาวจังหวัดนคร- ราชสีมาเป็นอย่างสูง

การออกแบบและผลิตโดยช่างหลวง วัตถุประสงค์ ในการสร้างคือเจตนาบริสุทธิ์เพื่อประโยชน์สาธารณะ การจัดพิธีพุทธาภิเษกที่สมบูรณ์แบบตลอดจน จำนวนเหรียญที่สร้างจำกัดแน่ชัดย่อมเป็นหลักประกัน ได้ว่าเหรียญท้าวสุรนารีรุ่นฉลองอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี ๖๐ ปี พ.ศ. ๒๕๓๗ เป็นวัตถุมงคลคู่บ้านคู่เมืองโคราช ผู้ใดมีไว้เป็นเจ้าของย่อมเกิดศรัทธา อุดมไปด้วย โชคลาภ และมีความสุขความเจริญรุ่งเรืองก้าวหน้า ยิ่ง ๆ ขึ้นไปอย่างแน่นอน ประวัติศาสตร์ของจังหวัด นครราชสีมาจะต้องจารึกไว้ว่าในปี พ.ศ. ๒๕๓๗ ชาวจังหวัดนครราชสีมาได้ร่วมใจกันเฉลิมฉลองยก ย่องวีรกรรมอันยิ่งใหญ่ของท้าวสุรนารีเป็นกรณีพิเศษ มโหฬารสมเกียรติแก่ผู้มีพระคุณต่อผืนแผ่นดินนี้ด้วย การจัดสร้างวัตถุมงคลเหรียญที่ระลึกสวยงามอลังการ เป็นอนุสรณ์แก่คุณย่า (โม) ให้อยู่ในความทรงจำ ของลูกหลาน และประชาชนทั่วไปอย่างมีรูปลักษณ์ เหรียญที่ระลึกรุ่นนี้เป็นมัลลยมงคลสูงสุดที่ร้อยรัดยึดเหนี่ยวหล่อหลอมให้เกิดความรักความสามัคคีขึ้นใน สังคมชาวโคราช สมควรที่ลูกหลานทุกคนจะได้ เทิดทูนบูชา “ย่าโม” ไว้ในดวงใจตลอดไป

ภาพหุ่นเทียนปั้นแบบรูปหล่อบูชา ท้าวสุรนารีขนาด ๖๐ ซม.

ด้านหน้า

ด้านข้าง

ด้านหลัง

บทสรุป

จังหวัดนครราชสีมาในอนาคต

จังหวัดนครราชสีมา หรือเมืองโคราช เป็นจังหวัดที่มีพื้นที่มากที่สุดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แบ่งการปกครองออกเป็น ๒๔ อำเภอ ๑ กิ่งอำเภอ มีประชากรประมาณ ๒ ล้าน ๓ แสน ๖ หมื่นคน มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ๑๕ คน จากพื้นที่ทั้งหมดกว่า ๑๓ ล้านไร่ ประชาชนได้ใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตด้วยดีตลอดมา ทั้งทางด้านเกษตรกรรม อุตสาหกรรมและธุรกิจการท่องเที่ยว ซึ่งสามารถสร้างรายได้ให้แก่ประชาชนในจังหวัด เฉลี่ย ๑๔,๗๔๕ บาท/คน/ปี ในปี ๒๕๓๒

เกษตรกรรม เป็นอาชีพหลักของประชาชน พื้นที่ประมาณ ๗๐ % ของพื้นที่ทั้งหมดใช้ในการปลูกข้าว มันสำปะหลัง ข้าวโพด และไม้ผล ตลอดจนการปศุสัตว์

การปลูกหม่อนเลี้ยงไหมและการทอผ้าไหม เป็นผลผลิตจากหัตถอุตสาหกรรมของประชาชน ซึ่งเป็นสินค้าที่ทำรายได้ให้อย่างมากและมีมาตรฐานเป็นที่ยอมรับของชาวไทย และชาวต่างประเทศควบคู่ไปกับเครื่องปั้นดินเผาของชาวด่านเกวียน ที่แสดงถึงความปราณีตละเอียดอ่อน ซึ่งแสดงถึงเอกลักษณ์ของ

ชาวโคราชได้อย่างสมบูรณ์

จุดเด่นที่น่าสนใจของจังหวัดนครราชสีมา อีกอย่างหนึ่งก็คือ ธรรมชาติที่งดงาม เช่น บรรยากาศอันร่มรื่นของอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ น้ำตกเหวสุวัต ไทรงาม อ่างเก็บน้ำลำตะคอง และความงดงามของโบราณสถาน ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านของชาวโคราช และความสดใสของสัตว์ป่ามากมาย ยิ่งความประทับใจให้กับผู้มาเยือนทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติตลอดมา

จากนโยบายการกระจายอุตสาหกรรมออกสู่ภูมิภาค ตลอดจนนโยบายที่เอื้ออำนวยต่อการลงทุนของรัฐบาล ประกอบกับความได้เปรียบในด้านวัตถุดิบจากการเกษตร และแรงงานที่มีอยู่ เป็นปัจจัยสำคัญที่นำจังหวัดนครราชสีมาไปสู่การขยายการลงทุนภาคอุตสาหกรรม ซึ่งในปัจจุบันได้มีการพัฒนาทางด้านอุตสาหกรรมจนมีความเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว โดยมีการจัดตั้งเขตอุตสาหกรรมในพื้นที่อำเภอเมือง เป็นผลทำให้มีการลงทุนทั้งจากภายในและนอกประเทศเพิ่มขึ้นมาก โดยมีโรงงาน

อุตสาหกรรมที่ได้ รัฐบาลให้ประกอบกิจการมากถึง ๖,๕๐๐ กว่าแห่ง มีเงินทุนสูงถึงกว่า ๑๘,๐๐๐ ล้านบาท และมีแนวโน้มที่จะขยายการลงทุนเพิ่มขึ้นยังผลให้มีการจ้างแรงงานเพิ่มขึ้นตามไปด้วย ซึ่งจะเป็นหลักประกัน ให้กับประชาชนและครอบครัวเป็นอย่างดี จากการพัฒนาอุตสาหกรรมดังกล่าว ซึ่งส่งผลให้เกิดการพัฒนาอาชีพจึงมีความจำเป็นที่จะต้องเตรียมฝึกคนและจัดการศึกษาสำหรับผู้ที่เข้าสู่ตลาดแรงงานทั้งในระบบและนอกระบบโรงเรียน ที่หลากหลายรูปแบบ ในขณะเดียวกัน จังหวัดได้มีการวางแผนระยะยาวเพื่อ พัฒนาคนให้เข้าสู่สังคมอุตสาหกรรม โดยการสนับสนุนของรัฐบาลให้มีการจัดตั้ง “มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี” ขึ้น อันเป็นมหาวิทยาลัยสมบูรณ์แบบ ทั้งวิชาการและวิชาชีพทางด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีเพื่อเป็นพื้นฐานในการพัฒนาประเทศต่อไป

ผลจากการพัฒนาประเทศในระยะที่ผ่านมา ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจของไทยไปสู่ความเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่

และนโยบายการเปิดความสัมพันธ์กับกลุ่มประเทศอินโดจีนเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้มีโอกาสใหม่ในการพัฒนาจังหวัดนครราชสีมาในอนาคต ดังนี้

๑. โอกาสด้านการค้ากับกลุ่มประเทศอินโดจีน

เนื่องจากกลุ่มประเทศอินโดจีน ซึ่งมีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ และกำลังอยู่ในระยะฟื้นฟูบูรณะประเทศ มีความต้องการสินค้าอุปโภคบริโภคเป็นจำนวนมาก ทำให้จังหวัดนครราชสีมา มีโอกาสที่จะเป็นศูนย์กลางธุรกิจการค้ากับประเทศเหล่านี้ โดยอาศัยความได้เปรียบด้านทำเลที่ตั้ง และการมีระบบการสื่อสารคมนาคมที่ดีกว่าหลายจังหวัด

๒. โอกาสการขยายฐานการผลิตภาคอุตสาหกรรมและเกษตรกรรม

ด้านอุตสาหกรรม เนื่องจากโอกาสด้านการค้ากับกลุ่มประเทศอินโดจีน การพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก ความพร้อมในด้านวัตถุดิบ จากการเกษตรในภาค และแรงงานที่มีอยู่เหลือเฟือ เป็นปัจจัยทำให้มีการกระจายอุตสาหกรรมต่าง ๆ เข้ามาสู่จังหวัดและเกิดการขยายฐานการผลิตทางอุตสาหกรรม ประเภทใหม่ ๆ เพิ่มขึ้น และจะเป็นแหล่งรองรับแรงงานภายในจังหวัด และภายในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ด้านเกษตรกรรม พื้นที่ชลประทานและอ่างเก็บน้ำ มีโอกาสที่จะได้รับผลประโยชน์จากการขยายตัวของตลาดสินค้าส่งออก โดยจะเป็นแหล่งการผลิตพืชเศรษฐกิจสำคัญ และการผลิตทางด้านปศุสัตว์ โดยจะผลิตเพื่อส่งออกและบริโภคภายในจังหวัด ในรูปของสินค้าอุตสาหกรรมการเกษตร

๓. โอกาสด้านการท่องเที่ยว

การจัดเส้นทางท่องเที่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง แหล่งท่องเที่ยวด้านโบราณวัตถุ โดยเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัดกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และกลุ่มประเทศอินโดจีน จะเป็นปัจจัยสำคัญใน

การดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างประเทศให้เข้ามาท่องเที่ยวภายในจังหวัด นอกจากนั้น การพัฒนาสนามบินพาณิชย์จังหวัดนครราชสีมา ก็จะเป็นปัจจัยทำให้จังหวัดมีความเจริญทางการค้า อุตสาหกรรมและการท่องเที่ยวอีกด้วย

ดังนั้น ในอนาคต จังหวัดนครราชสีมาจะมีการขยายตัวและมีการลงทุนทางภาคอุตสาหกรรมมากขึ้น ชุมชนจะขยายตัวเป็นไปอย่างรวดเร็ว เนื่องจากการเคลื่อนย้ายแรงงานจากเกษตรกรรมเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรมอย่างมาก ราคาที่ดินจะสูงขึ้น ในขณะที่เดียวกันการเกษตรจะเปลี่ยนไปสู่การทำไร่นาสวนผสมมากขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากการถือครองที่ดินของเกษตรกรน้อยลง ประชาชนในชนบทจะได้รับบริการขั้นพื้นฐานทัดเทียมกับประชาชนในเมืองมากขึ้น เมืองโคราชในอนาคต จะยังคงมีบทบาทสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าในปัจจุบัน และอดีตที่ผ่านมา ทั้งในด้านการดำรงความเป็นศูนย์กลางด้านการคมนาคม และเศรษฐกิจของภาค และศูนย์กลางการบริหารราชการของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ รวมทั้งยังเป็นจังหวัดที่มีสิ่งที่อยู่ในความทรงจำของปวงชนชาวไทยทุกคนตลอดไป คือวีรกรรมอันยิ่งใหญ่ของท้าวสุรนารีหรือคุณหญิงโมหรือย่าโมของชาวโคราชทุกคน ซึ่งเป็นที่เคารพสักการะของชาวโคราชและชาวไทยทุกคนตลอดมามรดกแห่งความดี ความกล้าหาญของท่านมิได้จางหายไปตามกาลเวลา ด้วยความกตัญญูรู้คุณของชาวโคราช ประกอบกับแรงเสริมจากการสนับสนุนของรัฐบาล จึงก่อให้เกิดเป็น “อนุสรณ์สถานวีรกรรมท้าวสุรนารี” เพื่อเป็นการระลึกถึงคุณความดีของท่านตลอดไป จนนรุ่นลูกรุ่นหลาน

พิมพ์ที สมบูรณ์ออฟเซ็ทการพิมพ์ เลขที่ 167 ถนนวัชรสุธาดิ (ตรงข้ามสำนักงานเกษตรจังหวัด)
อ.เมือง จ.นครราชสีมา 30000 โทร.(044) 253496, 243042 FAX : (044) 254920

